

KLN

SPLETIKLIN.SI

MAJ 2017

PO 10.000 EKSPERIMENTIH SMO UGOTOVILI, KAKO IZBOLJŠATI ŽIVLJENJSKE STANDARDE

AVTIZEM!

PODATKI, RAZISKAVE, METODOLOGIJA, VEČ LET DELA

TELEFON, INTERNET, 20 MINUT

TEHNIKA LEGITIMNOSTI

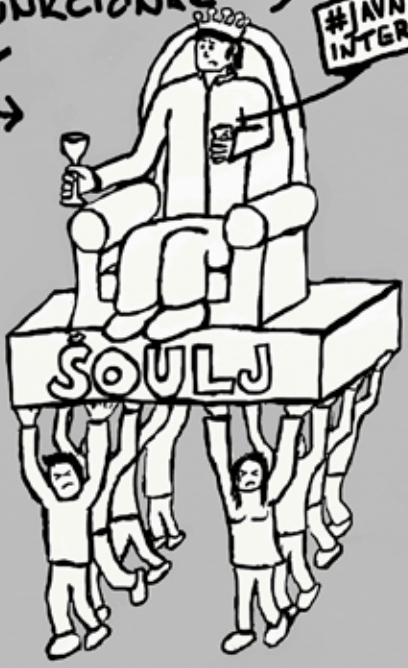
TI MEDIJI RES VSE PREVEČ NAPIHNEJO

ŠTUDENTSKI FUNKCIONAR

#JAVNI INTERES

NAŠI NAJBOLJŠI ZNANSTVENIKI SO RAVNOKAR ODKRILI

DOBRA ZGODBA
DOBRA ZGODBA
DOBRA ZGODBA
...

PROVKA

CRNI TRG Z DIPLOMAH!

SPOROČILO ZA JAVNOST

Handwritten signature

Časopis študentov novinarstva

klin

Maj 2017

Odgovorna urednica: Tadeja Kreč

Novinarji: Nina Korošec, Maruša Lubej, Maja Pavlin, Matej Simič, Marin Mittendorfer, Tadeja Kreč, Klara Širovnik, Tina Murko Gajšek, Anže Lebinger, Aljaž Božičko, Blaž Pernat, Eva Lipovšek, Maja Slevcec Peternel, Martina Lebar, Neža Oder, Uršula Vratuša Globočnik

Lektorica: Tea Letonja

Oblikovalka: Karin Rošker

Fotograf: Anže Simončič

Naslov uredništva:

Fakulteta za družbene vede – Klin,

Kardeljeva ploščad 5,

1000 Ljubljana

Elektronska pošta: fdv.klin@gmail.com

Spletna stran: spletniklin.si

Izdaja:

Društvo študentov novinarstva

FEJS Slovenija

Tisk: Camera d. o. o.

Naklada: 400 izvodov

KAZALO

04 Intervju: Jadran Lenarčič, direktor Instituta Jožefa Stefana

»Pošten znanstvenik dvomi o svojem rezultatu«

07 Znanstveno novinarstvo

Kako znanost narediti privlačno in hkrati resnično, poenostavljeno, a ne preveč?

11 O avtomatizaciji človeškega dela

Človeštvo potrebuje družbene, ne le tehnoloških sprememb

14 Intervju: Nataša Briški o novinarstvu, Trumpu in odpravi na Severni pol

»Morali bi gledati širše in biti ambicioznejši«

17 Rastko Močnik, sociolog

Prizadevanje za spremembe je postalo »alternativa«

21 Lepo je biti študentski funkcionar

Nekaj lukenj študentskega organiziranja

Uvodnik

SODELOVANJE JE KLJUČNO

Tadeja Kreč

Znanost ima veliko skupnega z novinarstvom. V prvi vrsti je sistematično pridobivanje novega znanja. Je radovednost, odkrivanje neznanega, poglobljeno brskanje in raziskovanje. Ne dokaže nujno tega, kar dokazuje. Rezultati raziskav lahko bolijo, razočarajo, lahko pa rešujejo življenja, opozarjajo na napake in pretekle zmote.

Dvom je obvezna kategorija obeh. Pa tudi težave so podobne. Vedno manj denarja in vedno več pritiskov. Iz različnih razlogov ljudje tako znanosti kot novinarstvu v teh kriznih časih prepogosto zaupajo enako ali manj kot besedam slehernika.

Vsi smo podvrženi spremembam. Znanstveniki jih ustvarjajo, novinarji o njih poročamo in se jim prilagajamo. Kot ljudje si, vsaj mladi, delimo negotovost. Situacija na trgu dela je podobna; težko je priti do kakšne redne zaposlitve, spodobne plače. Oboji delamo predvsem na projektih. In živimo od tega, kar je javnost našim projektom pripravljena nameniti. Oboji poganjamo kolesje družbe naprej. Upamo, da na bolje, vemo pa ne.

Tako znanstveniki kot novinarji moramo delati neprenehoma, želja po biti prvi oziroma boljši nas stalno drži v gibanju. To je tudi naša past, ki se je bolj ali manj zavedamo.

Obojim marsikdo marsikaj očita, a naše delo mora biti nepristransko, da je verodostojno. Kot na novinarje in novinarstvo, tudi na znanost poskušajo vplivati politiki, gospodarstveniki in drugi -iki, navadno imajo debelo denarnico. Interesi so veliki, sorazmerno s pomenom dela za ljudi.

Tako v znanosti kot v novinarstvu je redko kaj nespremenljivo. Tudi s Klinom je tako. Tokrat nas še posebej veseli, da je po letih čakanja tudi v spletni različici. Če dvomite, odklikajte na spletniklin.si.

Številka pred vami se je dotaknila znanosti. Ampak res le dotaknila. Znanost je namreč množica področij, ki jih novinarji večinoma pustijo pri miru stati nekje v kotu, češ da je prezapleteno, premalo profitabilno, terja preveč dela, je pretežko. Pa ni nujno tako. Tudi znanstveno novinarstvo je eno izmed področij, ki obstaja in ponuja res širok spekter novinarskega dela. Znanost je pomembna, ker je temelj vsega. Pa naj bo družboslovna ali naravoslovna.

Kot študenti smo se dotaknili tudi študentskega organiziranja in (nezakonitega) pisanja diplom, ostali pa smo tudi pri tematikah, ki zadevajo naše delo in medije.

Že dlje časa pa skupaj opažamo, da nam manjka sodelovanja. Najprej med seboj. Že študenti novinarstva se med seboj slabo poznamo, tudi sodelujemo premalo. In kot vedno znova potrjujejo kolegi v medijih – ne znamo zares držati skupaj. Ne bodimo vendar tako individualistična vrsta, sicer se bomo težko imenovali kolegi ... Naprej pa so možnosti za povezovanje še zelo široke ... tudi z našimi kolegi znanstveniki z najrazličnejših področij – navsezadnje imamo veliko skupnega. **X**

»POŠTEN ZNANSTVENIK DVOMI O SVOJEM REZULTATU«

Martina Murko Gajšek in Maja Pavlin

Jadran Lenarčič je v študentskih letih začel raziskovati na Institutu Jožefa Stefana (IJS). Na inštitutu, kjer imajo najhitrejši računalniški pomnilnik na svetu, kjer so naredili prvo spojino s ksenonom ter odkrili mikrolaser, je ostal do danes. Kot eden izmed pionirjev robotike je prve dosežke v znanosti zabeležil v osemdesetih letih. Danes med vse bolj suhoparno birokratizacijo znanosti in z direktorskega položaja v raziskovanju še vedno vidi muze in navdih. Je med tistimi znanstveniki, ki znajo poljudno razlagati in so prepričani, da je znanost javna dobrina, ki si zasluži mesto v novinarskih besedilih.

Kaj znanost doprinese družbi?

Vse okoli nas je rezultat znanstvenega raziskovanja v preteklosti, samo pozabili smo, da je bilo to nekoč raziskovalno delo. Seveda znanstvenik nikoli ne ve, kaj bo odkril – sicer bi bila znanost enostavna. Celo takoj po odkritju ne ve, za kaj bo nekaj uporabljeno. Ko so denimo pred 300 leti odkrili elektriko, niso niti slutili, da bo podlaga za razvoj računalništva in informatike. Znanost pa je tudi del širše kulture. Več vedeti pomeni, da smo kot družba bolj razviti, imamo večje potenciale in se lažje branimo pred slabimi vplivi okolja. Znanost je ena najbolj temeljnih in kreativnih dejavnosti. Kreativnost pa je največ, kar človek lahko ima.

V Sloveniji se preprosto ne odločamo o ničemer. Ne vodimo nobene razvojne politike.

Pri poročanju o dosežkih v znanosti novinarji pišejo o zapletenih konceptih in z zapletenimi pojmi. Kakšne so vaše izkušnje z mediji in kakšna je odgovornost znanstvenikov pri razlagi novinarjem?

Problem je na obeh straneh. Znanstvenikov poročanje splošni javnosti ne zanima preveč. Razen posameznikov, ki imajo smisel za to, se večina ne zanima za sodelovanje z novinarji ali pa ne zna povedati več kot dveh stavkov v poljudnem jeziku. Drug problem pa je na strani novinarjev. Niso strokovnjaki za vsa področja in ne vedo vedno, kaj morajo o čem vprašati ali kako o nečem poročati. Poleg tega uredniki vodijo svoje politike, ki niso vedno v korist znanosti – prednost pri poročanju imajo informacije o političnih dogodkih. Se pa znanost zadnja leta vse bolj pojavlja v medijih. Ne toliko zaradi naše povečane aktivnosti, ampak zaradi zanimanja medijev in splošnega občinstva.

Bi k boljšemu sodelovanju med novinarji in znanstveniki doprineslo, če bi bili novinarji bolj specializirani za poročanje o znanosti?

Seveda bi bilo zelo koristno, če bi kot novinarji delovali tudi ljudje, ki bi izšli iz znanosti. Imeli bi izkušnjo iz znanosti in bi še posebej pri poročanju, tako o znanstvenih dosežkih kot o raziskovalni politiki, lažje prišli do znanstvenika, hkrati pa bi znali to bolje oblikovati v poljudno besedilo. Vendar ne zahtevajo vse teme vrhunskih strokovnjakov. Morda me bo kdo iz naših krogov kritiziral, ampak včasih je celo bolje sodelovati z novinarjem, ki ne pozna zadeve, o kateri poroča, saj postavlja vprašanja, na katera sam morda ne bi pomislil, so pa pomembna. Kot znanstvenik nimaš občutka za to, kaj ljudje vedo in kaj jih zanima. Zato sta oba tipa novinarjev – tako družbeno kot naravoslovno-tehniško usmerjeni – pomembna.

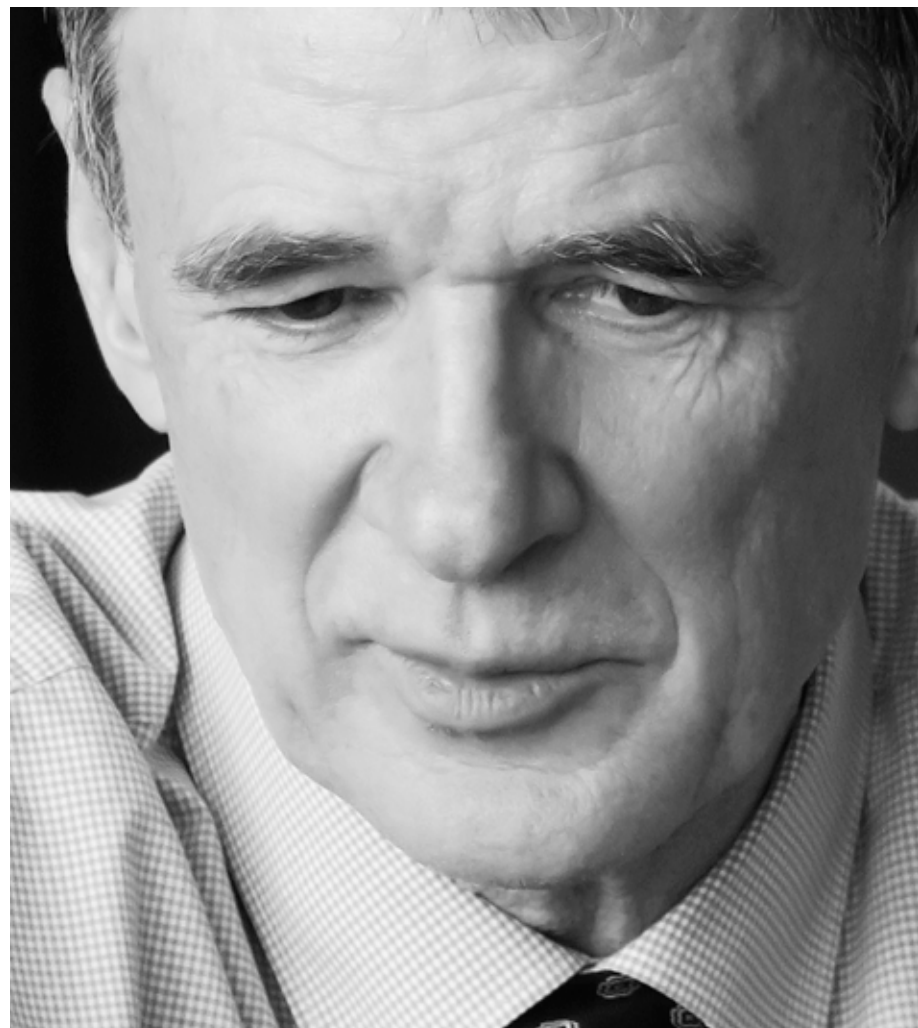
Novinarji nasproti pogosto postavijo mnenje strokovnjaka in laika, kot da imata enako težo. Zelo očiten primer tega je bil na primer pri debati o obveznem cepljenju. Vidite v tem težavo?

Prepogosto se mnenje »Sosega je rekla ...« obravnava enakovredno 30-letnim raziskavam vrhunskih znanstvenikov v laboratoriju. Večkrat se mora znanstvenik braniti pred javnostjo, temu, ki se sklicuje na sosedo, pa se ni treba. Ker sosedo pač ve. V sodobni družbi je informacija vse, tudi tisto, kar ni res. Še več, bolj pomembna informacija je tista, ki jo želiš slišati.

So takšni primeri tudi pokazatelj nezaupanja v znanost?

So. Pošten znanstvenik vendar dvomi o svojem rezultatu. To je glavni motor znanstvenega raziskovanja. O odkritjih dvomiš, čeprav si jih na različne načine dokazal. Brez dvomov v znanosti ne bi bilo napredka. Vsaka znanstvena teorija, vsak znanstveni dosežek je sestavljen iz dela resnice in dela, ki je še neznan. Zato znanstvenik tudi v javnosti zmeraj nastopa z dvomom. Nekdo, ki je morda celo ignorantski in ni informiran o nekem področju, pa mirno izreče trditve, ki jo mediji in ljudje sprejemajo enakovredno trditvi znanstvenika, ki se s tem ukvarja leta, vendar izraža dvom. To je igra osebne afinitete

Foto: Maja Pavlin

Kaj mladi doprinesejo k inštitutu?

Kdorkoli pride v skupino, jo mora spremeniti. Prinesti mora svoje znanje, polet, vizije in želje ter doprinesiti k odnosom. V znanosti so afinitete ljudi v raziskovalni skupini zelo pomembne. Tudi v orkestru ne morejo igrati samo prve violine, ampak vsi inštrumenti. Vsak, ki pride v skupino, je največ naredil, če je nekaj doprinesel. Takih, ki pridejo in gredo ter ničesar ne pustijo za seboj, pri nas skoraj ni in jih tudi ne potrebujemo.

V preteklosti ste dejali, da ste se morali odpovedati veliko mladim raziskovalcem. Si zdaj lahko privoščite dinamiko izkušenega kolektiva z mladim zagonom?

Trenutno je zaradi krčenja javnih sredstev število mladih raziskovalcev manjše, kot je bilo leta 2009, 2010 ali 2011, kar je slabo. Njihovo število se je zmanjšalo na 60 % ali celo manj, a jih je več kot starejših. Mlajše generacije so nosilci znanstvene misli in doprinejajo k uspešnosti našega inštituta doma in v tujini, čeprav brez izkušenj in znanj starejših seveda ne gre.

Poučujete v Ljubljani in v Bologni. Opažate kakšne razlike med študenti v Sloveniji in Italiji?

V odprtosti. Italijanski študenti te med poukom ustavljajo in iščejo pojasnila. Med odmorom te ne izpustijo iz predavalnice in iz tebe skušajo izvleči vse, kar si prinesel. Naši študenti pa so manj zainteresirani. Gre za drugačno kulturno dimenzijo. Bolj so zaprti, ne sprašujejo radi, pa tudi če jih trikrat vprašaš, če imajo vprašanje, ga ne zastavi nihče. Upam, da bodo tudi oni kdaj tako odprti. Za uspešnost slovenstva v zgodovini je bila najpomembnejša odprtost ter sprejemanje in selekcioniranje različnih misli.

Kako birokratizacija in točkovanje raziskovalnega dela vpliva na delo zaposlenih na inštitutu?

Birokracija, ne le pri točkovanju, ima mnogotere posledice. Jemlje čas, še huje pa je, da reže peruti in odganja muze. Izpuli ti živce, da se ne moreš sproščeno ukvarjati z rečmi, s katerimi bi se moral ukvarjati. V birokraciji je veliko nesmislov, sem njen velik nasprotnik. Na žalost pa gre sodobna družba tudi drugod, v Sloveniji pa sploh, v smeri birokratizacije dejavnosti pod krinko nadzora. Ta nadzor je povsem abstrakten in ga izvajajo ljudje, ki nimajo pojma, kaj bi morali nadzirati. Kar se pa tiče točkovanja znanstvenega dela – to je malo smešno. Če bi kako-

vost slikarja merili po številu slik, si verjetno predstavljate, kakšnega slikarja bi izbrali. Število publikacij in citatov res nima nobenega pomena. Če začneš prešteti znanstvena dela in jih ne ovrednotiš ter na osnovi tega celo deliš raziskovalni denar ... Če to razumemo za slikarja, ne vem, zakaj ne moremo razumeti tudi za znanstvenika.

Bi se z birokracijo dalo znanost podrediti idejam, ki niso v interesu javnosti?

Na žalost je vpliv kapitala na znanost vse večji. V Sloveniji in še bolj drugod po Evropi. Saj so tudi prednosti – znanstvena odkritja prispevajo k ekonomski uspešnosti nekega okolja, države ... Ne podpiram pa tega, da je kapital edini, ki diktira, kaj boš raziskoval, in da se raziskovalno delo ceni po tem, koliko denarja je zaslužil nek kapitalist. Znanstveno raziskovanje in znanost sta vendar tudi kulturni dobrini; javni in dostopni vsem, ne le tistemu, ki je plačal. Prav tako nikoli ne veš, kakšni bodo učinki odkritij na družbo čez deset, sto ali tisoč let. Zato je vpliv kapitala ali še huje, političnih sistemov, na znanost lahko zelo negativen. Potrebno je ravnotežje. Konec koncev ima tudi država pravico, da svojim znanstvenikom naroči določene vrste raziskav. Vendar mora biti velik delež znanstvenega dela svoboden ter prepuščen človeški ustvarjalnosti in navdihu.

Vaše raziskovanje je v veliki meri odvisno od denarja, ki ga dobite za posamezne projekte. Kakšen odnos imajo do raziskovanja inštituta ljudje, ki uporabljajo znanje v praksi?

Niti evra ne dobimo drugače kot s projekti. Ves denar, ki pride na inštitut, je tekmovalnega značaja. 65 odstotkov ga dobimo prek projektov, ki jih financira Agencija za raziskovalno dejavnost. Če kdo želi pri agenciji dobiti denar, ima za to 3-odstotne možnosti, tako veliko povpraševanje je. Potem so za naš inštitut zelo pomembni evropski projekti, iz njih dobimo 25 odstotkov naših prihodkov. Tudi tam tekmuje-

Foto: Maja Pavlin

mo z evropskimi inštituti in univerzami. 10 odstotkov pa je projektov, ki jih financira gospodarstvo. Naša struktura je podobna strukturam drugih evropskih inštitutov, s to razliko, da imajo oni več nacionalnega denarja.

Kaj torej na dolgi rok prinaša financiranje s projekti?

Na dolgi in kratki rok pomeni, da če nimaš projekta, te ni na inštitutu. Ta denar pa je lahko javni ali partikularni. Javni je bolj svoboden, raziskave, ki jih financira, so dostopne vsem. Partikularni pa prihaja iz podjetja, dosežki so namenjeni le podjetju in lahko o njih javnosti poročas samo, če to želi podjetje. Razlika je v časovni komponenti. Javni denar je namenjen splošnemu širjenju znanja, ki ima morda aplikacijo v naslednjih letih, zasebni pa takoj.

*Birokracija reže peruti,
odganja muze in puli živce.*

Kako slovenska znanost potem konkurira tujim?

Konkurenčni smo v projektih. Vendar Slovenija premalo financira raziskovalno in razvojno dejavnost. V znanosti varčujemo bolj kot v vseh drugih družbenih dejavnostih. Ne vem, če smo pri zdravi pameti. Švica za isti raziskovalni projekt nameni petkrat več denarja, Nemčija štirikrat več, Danska pa štirikrat ali celo do petkrat več. V Sloveniji je bil obseg financiranja vedno majhen, v zadnjih letih pa smo ga še zmanjšali. To ni dobro. Ne za mojo generacijo ne za generacijo današnjih študentov, ki tako izgublja najbolj kakovostne kadre, saj ne vstopajo v inovacijski proces. Posledice danes še niso vidne, bodo pa zelo očitne čez 15 let. To me zelo skrbi.

Obstajajo hitre spremembe, ki bi to še lahko preprečile?

Škoda je že storjena in je ireverzibilna. Čim prej bi bilo treba to področje ponovno korigirati. Govorimo o izredno majhnih vsotah, ki bi obremenjevale proračun, vendar bi korenito spremenile našo raziskovalno kakovost in mednarodno konkurenčnost. Prestopili bi med razvite na tem področju.

Kakšni so razlogi države za varčevanje prav na področju znanosti?

Mislím, da ni nobenih razlogov. V Sloveniji se preprosto ne odločamo o ničemer. Ne vodimo nobene razvojne politike. Znanost je tu kolateralna škoda, ker znanstveniki ne kričimo, ker nas je malo, ker smo v nekem smislu marginalna družbena skupina. Potrebujemo pametne voditelje, ki se zavedajo, kaj pomeni vzgajati znanstveno sfero in kakšne vplive ima to na razvoj družbe – ne danes, ampak čez petnajst, trideset, petdeset let. Slovenski politiki pa razmišljajo zelo kratkoročno in javnosti dopadljivo. Vrednost ene kave na prebivalca mesečno bi spremenila vse. Pa naj mi zdaj nekdo reče, da to ni mogoče. Gre le za védenje, da je znanstvenoraziskovalno delo za narod tako temeljno kot vsaka druga kulturna dejavnost.

*Znanstveno raziskovanje in
znanost sta tudi kulturni dobrini;
javni in dostopni vsem, ne le
tistemu, ki je plačal.*

Torej bi morali politiki bolj prisluhniti znanosti?

Saj ni problem v komunikaciji, dostop imam do praktično vsakega politika. Problem je, da se politiki odločajo za kratkoročne koristi. Znanost pa ni nekaj, kar bi jih prineslo.

V svojem raziskovanju ste se ukvarjali tudi z robotiko. Kaj vas je pritegnilo k robotom?

Kmalu po prihodu na inštitut sem celo odkril svojo znanstveno metodo, zato so mi ponudili možnost pisanja diplomske naloge iz vodenja kompleksnih velikih sistemov. Mislil sem, da bom to delal tudi, ko so

mi ponudili službo na inštitutu. Dva dni po zaposlitvi pa mi je takratni šef rekel, da bom delal na robotiki. Zelo sem bil razočaran. Nisem si predstavljal, da bom v nekem laboratoriju »šravfal« robotke in kolesčka. Sem inženirski tip, ampak imam raje teorije, matematiko, analize, študije. Vendar se je kmalu izkazalo, da je robotika še popolnoma neraziskano področje. Tako sem naredil tudi magisterij iz kinematike robotov, kmalu za tem pa še prvi doktorat iz robotike v Sloveniji. Nato je okoli mene nastajala skupina, ki je šla v smer rehabilitacijske robotike, ta je bila na Fakulteti za elektrotehniko. Tu, na Inštitutu, pa smo šli v smer industrijske robotike. Slovenija je danes na tem področju v svetovnem vrhu glede na število prebivalcev.

Vidite prihodnost, kjer roboti ne bodo nadomestili le občutka samote, temveč tudi osamljenosti? Da bi bili sposobni empatije?

Že danes obstajajo raziskave, ki kažejo, da ljudje zelo personificirajo robote. Dovolj je, da gledajo in govorijo. Otroci s težavami v duševnem razvoju v svojem razvoju napredujejo hitreje, če se pogovarjajo z robotizirano škatlo kot pa s človekom. Japonci so pri starejših ljudeh delali raziskave z robotiziranim dojenčkom, za katerega ti ljudje skrbijo in se s tem počutijo del družbe. Tako bo tudi v bodoče, ko bodo roboti zares podobni človeku. Govorim o dveh novih fenomenih: o civilizaciji človek-robot, kar pomeni, da se bo začel razvijati odnos med ljudmi in roboti, še bolj zanimiva pa je civilizacija robot-robot, ker bodo tudi roboti med seboj komunicirali in bodo začele bodo nastajati stvari, ki si jih danes sploh ne moremo predstavljati. Izmenjevala si bosta ideje, poglede; bog si ga vedi, do česa bosta prišla.

Zveni kar malo znanstvenofantastično.

Je že kar bolj znanstveno kot fantastično (*smeh*).

So v družbi še vedno prisotni predsodki pred neznanim, ko pride do robotike? Kakšna mora biti družba, da sprejme robote?

Družbi se ni treba kaj dosti spreminjati. Poglejte mobilne telefone. Vsi brskajo po njih in je to čisto normalno sprejeto. Če bi to videl nekdo izpred dvajsetih let, bi si mislil, da se je ljudem zmešalo. Ko bodo roboti vse bolj prodirali v vsakdanje življenje, bodo vse manj tabuizirani. Mislím, da smo ljudje izredno prilagodljivi. Ni me strah, da jih ne bi sprejeli.

*Več vedeti pomeni, da smo kot družba
bolj razviti, imamo večje potencialne
in se lažje branimo pred slabimi vplivi
okolja. Znanost je ena najbolj temeljnih
in kreativnih dejavnosti.*

Kaj pa očitki, da roboti zavzemajo človeška delovna mesta?

To je nenadoma postala zelo vroča tema. Nekdo je celo rekel, da bi bilo treba robote obdavčiti kot človeško delovno silo. Kar je nesmisel, potem bi morali obdavčiti tudi traktorje in kladivo. Robot je orodje. Ni samostojen subjekt in ne dobiva plače za svoje delo. Seveda se bodo z roboti, ko bodo prihajali v proizvodnjo ali dejavnosti zunaj industrije, določena delovna mesta izgubljala. Ampak spet – včasih so ljudje okopavali z motikami, danes imajo traktorje. Je traktor uničil kmetijstvo ali ga je razvil? Mislím, da ga je razvil. In kmetov, ki bi okopavali z motikami, je vse manj. Ne gre za izgubo delovnih mest, temveč za njihovo spremembo. Če nekdo dela v tovarni in osem ur na dan razpršuje lak na izdelke, bodo čez nekaj časa z roboti ti ljudje izgubili delovno mesto. Ampak – ali ni bolje, da se ti ljudje preizobrazijo in gredo na bolj ugodna, humana delovna mesta? Verjetno se bo sčasoma z roboti tudi skrajšal delovni čas. Ko sem bil otrok, so ljudje delali tudi ob sobotah. Morda bomo čez petnajst let imeli proste tudi petke. Tu pa je ključno, da je Slovenija v koraku s časom. Če bomo zaostajali na znanstvenoraziskovalnem in tehnološkem področju, bomo mi potegnili kratko. Če pa bomo tekmovali s svetom, bomo konkurenčni, naša mladina bo na tem področju aktivna in živeli bomo vse bolje ter naše življenje bo vse ugodnejše. **X**

KAKO ZNANOST NAREDITI PRIVLAČNO IN HKRATI RESNIČNO, POENOSTAVLJENO, A NE PREVEČ?

Tadeja Kreč

»Znanstveniki so odkrili novo ...«, »Odkritje, ki bo spremenilo svet ...«, »Znanstveno je dokazano, da ...« »Veliko odkritje svetovno priznanega ...«, »Znanstveniki so prišli do prelomnega odkritja ...« Znanost do nas prihaja na zelo različne načine. Najprej, ob novih odkritjih, prek medijev. Veliko je ovir, skozi katere mora neka znanstvena vsebina, da pride do ljudi. Najprej mora medij imeti novinarja, ki ga znanost zanima, ta mora imeti čas in priti do zgodbe, vedeti mora, da je znanstveno novinarstvo drugačno od katerega drugega. Slovenci niti ne poznamo instituta znanstvenega novinarja, zaradi majhnosti medijskega trga pa noben večji slovenski medij nima znanstvene redakcije. Imamo pa nekaj novinarjev, ki se ukvarjajo z znanostjo in redke znanstvenike, ki se preizkušajo v novinarstvu. Vsekakor pa je za razvoj tovrstnega novinarstva možnosti še veliko.

»To področje je bistveno manj pokrito, kot bi lahko bilo,« pravi **Renata Dacinger**, ki z majhno ekipo na Televiziji Slovenija ustvarja tedensko oddajo Ugriznimo v znanost. »Znanost ima ogromno zanimivih zgodb, nas je pa premalo,« pravi urednica in voditeljica oddaje. Prav zaradi svoje specifičnosti in nujnosti predpriprave pa je znanstveno novinarstvo odlična tržna niša za čas, ko bi vas marsikdo rad prepričal, da je novinar lahko vsakdo. Za poročanje o znanosti ni dovolj obisk tiskovne konference, intervju ali posnetek nekega dogodka. »Potrebno je ogromno priprave. Bistveno bolj se moraš poglobiti v temo, ker s splošnimi vprašanji nikamor ne prideš, ampak ostaneš na površju, ki sploh ni zanimivo in še ni zgodba,« pravi Dacingerjeva, ki pri zgodbah vedno išče globino, zaplet, točko, kjer tudi znanstveniki pri svojem delu naletijo na ovire. Oddaje Ugriznimo v znanost se ne ukvarjajo s problematiziranjem znanosti, saj njena urednica verjame, da je dovolj drugih, pozitivnih tem, ki bi jim rada dala besedo. »Imamo veliko fakultet in inštitutov, ki imajo ogromno zanimivih zgodb, ki ne pridejo do ljudi, ker je znanstvenih novinarjev premalo,« pravi Dacingerjeva, ki je ena redkih znanstvenih novinark na Televiziji Slovenija.

Tudi na komercialnih televizijah so znanstveni novinarji redka vrsta. **Janez Usenik** tovrstne zgodbe, ki na POP TV sodijo pod kratke »human interest« vsebine, na tej komercialni televiziji dela za informativni program. Ker gre za prispevke v dolžini okrog minute in pol, je njihov namen predvsem vzbuditi zanimanje v ljudeh in jih obvestiti o nekem novem odkritju. Usenik se glede tematik vedno dogovarja z urednikom, poleg znanosti pa pokriva še druge splošne zanimivosti, denimo kulturo. Kot opaža, je znanost na nek način zapostavljena, saj ne pride na spored informativne oddaje, če se zgodi karkoli, kar se ljudi bolj dotakne; na primer tragedija, športni ali politični dogodek, ki imajo prednost pred znanostjo. »Bolj ko se dogodki ljudi dotaknejo, bolje je,« pravi Usenik. Znanost večinoma ni senzacionalistična, ljudi pa kljub temu v veliki meri zanima, opaža **Maja Ratej**, znanstvena novinarka na Valu 202, ki ob tem poudarja pomen javne radiotelevizije, ki bi po njeni oceni morala dati več prostora znanstvenim zgodbam: »Od komercialnega medija se ne pričakuje, da se bo ukvarjal s takšnimi temami, ker so dolgotrajne za pripravo in terjajo več novinarskega časa. Najverjetneje ni profitabilno, če se novinar s temo, ki ni senzacionalistična in populistična, ukvarja ves teden. S stališča javnega medija pa so takšne vsebine pomembne. Morali bi jih pokrivali, ker jih verjetno noben drug medij ne bo v tolikšni meri kakovostno pokrnil.«

V znanosti je zgodb več kot dovolj. »Na dnevni bazi se ogromno dogaja. Če bi hoteli, bi iz tega lahko vsak dan naredili nekaj minut zelo kakovostnega in relevantnega programa,« pravi Maja Ratej, ki ugotavlja, da se znanstve-

nim temam zelo malo sledi, ker nobena slovenska televizijska, radijska ali časopisna hiša nima novinarja, ki bi dnevno sledil samo znanosti. Kot opaža, uredniki po tem niso prepoznali potrebe, zato znanost dajejo v formate manjših rubrik oz. zanimivosti. Tako ta ni predstavljena kot nekaj, kar ima novičarsko vrednost, ampak je prej strnjena v neko zanimivost, ki zaključuje, popestri oddajo.

Znanost ni predstavljena kot nekaj, kar ima novičarsko vrednost, ampak je prej strnjena v neko zanimivost, ki zaključuje, popestri oddajo.

»Biti znanstveni novinar je tako včasih kar malo frustrirajoče,« pravi Renata Dacinger, medtem ko razlaga, da znanost obsega široka področja naravoslovja in družboslovja, tako v teoriji kot tudi praktično. Novinarji se kljub pripravi ne morejo specializirati za najrazličnejša področja, o katerih poročajo, zato se kljub vnaprejšnji pripravi lahko srečajo s problemom, da o nečem ne vedo dovolj. »Velikokrat se zgodi, da jaz ne ra-

foto: Anže Simončič

zumem stvari, ker grem enkrat delat fiziko, enkrat kemijo, enkrat biologijo itd.,« pravi Janez Usenik, ki ugotavlja, da ima nepoznavanje lahko svoje prednosti, saj se novinar tako postavi v vlogo gledalca in znanstvenika sprašuje, kot bi ga spraševal gledalec. Včasih mora znanstvenik prispevek tudi vsebinsko pregledati. Sodelovanje med znanstveniki in novinarji pa se odraža tudi v reviji National Geographic, ki bralce seznanja

z odkritji in dosežki na najrazličnejših področjih znanosti in tako prav tako dela na popularizaciji znanosti. Da bi bili članki dostopni najširšemu krogu bralcev, so napisani v poljudnem jeziku. Pravilo National Geographica pa je, kot pravi njegova urednica **dr. Marija Javornik**, da besedil ne pišejo znanstveniki, temveč novinarji, znanstveniki nastopajo le kot sogovorniki. Slovenska revija ogromno prispevkov prevede iz tujih različic, pripravljajo pa tudi prispevke o slovenski znanosti. Vsakega izmed njih pa mora nato potrditi tudi ameriško uredništvo, ki bdi nad delom lokalnih uredništev in nastalimi revijami.

Ljudje si zelo želijo zanesljivih informacij o vplivu znanstvenih spoznanj na vsakdanje življenje, a so hkrati prepričani, da mediji dosežke znanosti velikokrat predstavljajo preveč senzacionalistično.

»Včasih je velik kompromis, kako znanost narediti privlačno in hkrati resnično, kako poenostaviti toliko, da ljudje razumejo, ne pa bolj. Kje je meja, je težko določiti,« pojasni Usenik, ki razlaga, da se zato novinarji poslužujejo različnih metod razlaganja, ki ljudem pomagajo, da snov bolje razumejo. Zgodovino Zemlje od njenega nastanka, 4,6 milijarde let nazaj, pa do danes bi tako lahko ponazorili s 24 urami, pri čemer bi se razvoj človečnjakov začel šele ob 22. uri, moderni človek pa bi se začel razvijati šele sedem sekund pred polnočjo. Pri poenostavitvah pa mora biti dovolj natančno pojasnjeno, da gre za poenostavitve, saj ljudje stvari sicer lahko razumejo narobe. Usenik kot primer navede ponazoritev gibanja elektronov okrog jedra atoma, ki ga pogosto primerjamo z gibanjem planetov v osončju, čeprav gre v resnici za precej drugačno, bolj zapleteno gibanje.

Aprila je Odbor za znanost in tehnologijo v britanskem parlamentu objavil poročilo z naslovom Komunikacija znanosti in sodelovanje (*Science communication and engagement*), v katerem ugotavljajo, da si ljudje zelo želijo zanesljivih informacij o vplivu znanstvenih spoznanj na vsakdanje življenje, a so hkrati prepričani, da mediji dosežke znanosti velikokrat predstavljajo preveč senzacionalistično. Zaupanje v poročanje o dosež-

kih znanosti ni najboljša, ker se ljudem zdi, da se od njih pričakuje, da bodo slepo zaupali vsemu, kar jim predstavijo kot »znanstveno potrjeno«, ugotavlja poročilo.

Poročanje o znanosti ne prenese »pro et contra« poročanja. »Pri znanosti absolutno ne gre postavljati na tehtnico vedenja; nekoga, ki je neko raziskavo delal zadnjih deset ali več let, jo vsakič znova plemenitil, dobil kup zavrnitev, da je prišel do sklepa ... in potem tej dolgotrajno prečiščeni vednosti zoperstaviti mnenje, ki je zraslo na induktivnem stališču nekoga, ki morda pozna en primer, kjer je bilo drugače,« poudarja Maja Ratej, ki pravi, da je poročanje o znanosti drugačno. »Kot novinar lahko dvomiš, ampak moraš podvomiti na način, ki bo ustrezno preizpraševal odkritje; najti je treba nekoga, ki je relevanten in legitimen komentator tematike, ne le mnenjski voditelj. Problem je, če zeliščarke komentirajo nekaj, kar je v povezavi s farmacijo. Tak pristop je zgrešen in neodgovoren,« trdi Ratejeva, kritična do medijskega diskurza, ki teži k senzacionalizmu in zato sprejme tudi radikalno nasprotno pozicije, ki si nikakor ne bi smele stati nasproti.

Različni so mediji, zgodbe pa so iste

Televizija, radio, tisk in internet imajo pri pripovedovanju znanstvenih zgodb svoje posebnosti tudi kot mediji. Tisk lahko uporablja slike, grafe in številke, bralec pa lahko vsebino večkrat prebere. Na televiziji pa brez slike ni zgodbe. Pri naravoslovnih znanostih ni težko priti v laboratorij in posneti poizkusa, pri družboslovju ali teoriji je že težje, potrebne je več kreativnosti. »Znanstvene institucije v tujini so že ugotovile, da tukaj je manko in da znanost za to, da pride na televizijo, potrebuje sliko. Obstajajo že zelo dobre animacije. Npr. NASA že zelo veliko dela na tem, da v obvestilu za javnost pripravijo na primer 5-minutno animacijo, na kateri tudi s sliko nekaj razložijo,« pravi Usenik. Če ima televizija lahko težave, ker mora znanost pokriti s sliko, ima radio problem prav zato, ker slike nima. Zato da bi si ljudje lahko predstavljali, pokazati pa jim ne morejo ničesar, za vizualizacijo uporabljajo zgodbe. Izogibajo se številke, ne uporabljajo grafov, s pomočjo zvoka morajo poslušalcu »narisati« podobe. Dodatne možnosti ponuja radijsko-spletni format – podkast. **Dr. Matjaž Gregorič** je arahnolog in evolucijski biolog, ki za hobi skupaj s kolegi iz bioloških vod na Metini listi ustvarja podkast Metamorfoza. Za svoje delo ni plačan, ampak gre bolj za promocijo znanosti na področju, ki ga sicer ne pokriva nihče. Verjame, da tako ljudem posreduje informacije o biologiji, ki jim lahko verjamejo. Kot strokovnjak tematiko, o kateri govori, razume bolje kot katerikoli novinar.

Dr. Gregorič ugotavlja, da sodoben politični sistem ljudi sili v miselnost, da mora vse imeti neko ceno in promovira uporabne znanosti, temeljne pa zapostavlja. »Ko začneš na znanost dajati etikete s ceno, potem si že zabredel. Z znanostjo se ukvarjamo, ker želimo izvedeti, kako deluje svet okoli nas. In to znanje, ki ga ustvarjamo zaradi naše vedoželjnosti, je potem podlaga za razvoj aplikativne znanosti. A na to se danes zelo pozablja, promovira pa se to, kar neposredno na prvi pogled prinaša denar,« pravi dr. Gregorič, ki favoriziranje aplikativne znanosti primerja s popularno glasbo, ki je manj kakovostna, a se prodaja bolje kot kakšna druga glasba.

Dr. Gregorič se je ustvarjanja podkastov priučil sam, ker ga je to veselilo, še vedno pa se veseli snemanja, ki je hkrati način sprostitve in druženja s prijatelji. »Ko so za mizo biologi s pivom v rokah, so teme vedno zanimive. To je torej samo malo bolj strukturirano druženje z mojimi prijatelji, iz česar potem nastane oddaja. Je pa to skozi čas postalo ljubezen in poslanstvo, tudi skozi odzive gledalcev, ki pravijo, da so biologijo spoznali v neki novi luči,« pravi dr. Gregorič. Pravi, da se večina raziskovalcev v medijih iz različnih razlogov ne želi izpostavljati v slabi luč. Pred leti je na kontakt z mediji tudi sam gledal kot na neobdobje: »Nihče se noče osmešiti pred kolegi. Hitro lahko na videz izpadeš smešen, se ti kaj zareče, te čudno izrežejo ali celo postavijo iz konteksta. Tudi to se mi je že zgodilo.«

Kot ugotavljajo novinarji, so znanstveniki vse boljši sogovorniki, ki so vedno bolj pripravljeni in usposobljeni tudi laični javnosti razumljivo predstavljati, kar počnejo. »Do sedaj je vedno veljalo, da znanstveniki z jav-

nostjo ne komunicirajo, v zadnjih petih letih pa se je to močno spremenilo. Vedo, da se morajo s tem ukvarjati, znanstvene institucije dobivajo PR-ovce, vsako leto je kakšen nov. Vidi se, da je to postalo del opravil, ki jim ne smejo reči ne,« opazuje Maja Ratej, ki dejstvo, da znanstveniki več delajo na odnosih z javnostmi, pozdravlja, saj, kot pravi, sama ne more slediti nekaj tisoč ljudem, ki se v Sloveniji ukvarjajo z znanostjo, ob tem pa pokrivati še drugih tem. Janez Usenik pa sistematično pojavljanje v javnosti povezuje z načinom financiranja: »Soočajo se z vedno večjim pritiskom, da mora javnost vedeti, kaj počnejo, ker potem lažje dobijo sredstva. Veliko predavajo poljudno in pogosto znajo zelo zapleteno znanost razložiti enostavno, kar pa je za medij zelo pomembno.«

In prav denar je eden izmed razlogov, da je znanost prisiljena v pojavljanje v medijih. Poročanje potrebuje, ker se v veliki meri financira iz javnih sredstev. Po eni strani ima tako dolžnost javnosti predstaviti, kaj počne s sredstvi, ki so ji namenjena, po drugi strani pa s tem, ko znanstveniki svoje uspehe predstavijo javnosti, tudi povedo, zakaj je treba znanost financirati. »V demokraciji politika in razdelitev sredstev delujeta močno na osnovi všečnosti. Tisto, kar ljudje dojemajo kot všečno in pomembno, se bo tudi financiralo,« pravi Usenik.

Morda znanstvene institucije verjamejo, da bi se s pomočjo medijev njihov položaj lahko izboljšal. Zadnja leta so se namreč sredstva, namenjena znanosti, drastično zmanjšala. »Znanost temelji na večletnem razvoju. Če zmanjšamo sredstva letos, naslednje leto in leto kasneje, bo to zelo upočasnilo znanost za celotno desetletje. Slovenski problem je, da so znanstveniki v primerjavi s tujino veliko slabše plačani, zlasti na višjih položajih, mladim raziskovalcem pa težko obljubiš redno zaposlitev,« težave, s katerimi se soočajo znanstveniki, opisuje Maja Ratej, ki jo poslušalci radia poznajo predvsem po enem najbolj poslušanih (znanstvenih) podcastov, Frekvenci X. V volilnih kampanjah o razvoju znanosti ni veliko govora, o tem se ne govori in ne sprašuje. Kljub temu pa novinarji verjamejo, da je pomembno, da se javnost zaveda, da se na tem področju dogajajo veliki premiki in dosežki. Hkrati pa se ljudi prek tovrstnih vsebin izobražuje. Javnost mora biti o odkritjih obveščena tudi zato, da jih lahko sprejme, opazajo novinarji. »Ko znanost pozabi komunicirati z javnostjo, ljudje na novosti in spremembe, ki so lahko dobre, reagirajo s strahom,« ugotavlja Janez Usenik, ki ga skrbi, da ljudje prej verjamejo teorijam zarote kot pa znanosti. »Imam občutek, da prihajamo v čas znanstvene skepse, ki se po internetu širi kot kuga,« pravi Usenik, ki se ustavi pri spletnih razpravah

o cepljenju in gensko spremenjeni hrani. A skepsa je s filozofskega vidika težnja po več dokazih in ne težnja po tem, da zanikaš vse, zato to ni pravi skepticizem, pravi Maja Ratej, ki verjame, da kljub temu do znanosti ne smemo pristopati naivno: »Iz sveta znanosti poznamo veliko zgodb, iz katerih vemo, da so znanstveniki podkupljivi. Cigarete so dolgo časa veljale za nenevarne, ker je farmacevtska industrija sponzorirala raziskave, ki so to podpirale in pod katere so se podpisovali znanstveniki. In prav zato je pomembna prava znanstvena skepsa, ne pa zavračanje zaradi zavračanja.«

Pri znanosti ne gre postavljati na tehtnico vedenja; nekoga, ki je neko raziskavo delal zadnjih deset ali več let, jo vsakič znova plemenitil, dobil kup zavrnitev, da je prišel do sklepa ... in potem tej dolgotrajno prečiščeni vednosti zoperstaviti mnenje, ki je zraslo na induktivnem stališču nekoga, ki morda pozna en primer, kjer je bilo drugače.

Znanost namreč napreduje tudi zaradi skepse. Utrip znanosti je hiter. Kar je bilo pred sedmimi leti še v povojih in v obliki prototipov, so danes stvari, ki so same po sebi umevne, opazuje urednica oddaje Ugriznimo v znanost, ki letos praznuje sedem let obstoja. Če so bili samovozeči avtomobili tedaj še skoraj znanstvena fantastika, so danes že realnost. Čeprav znanost napreduje, pa »njeno« novinarstvo nazaduje. Časopisi ukinjajo njej posvečene rubrike. »Ne moremo govoriti o zanemarjanju, ker bi to pomenilo, da je znanost v medijih nekoč morala biti zelo vzdrževana – pa temu nikoli ni bilo tako,« pravi Maja Ratej. Svoj del pri pomenu znanstvenega novinarstva bi lahko naredila tudi fakulteta, ki izobražuje bodoče novinarje, pravijo novinarji, ki menijo, da bi se morali študenti novinarstva učiti tudi priprave scenarija daljših, torej vsaj 20 ali 30 minut dolgih, televizijskih in radijskih form, ne pa ostajati le na stopnji kratkih prispevkov informativnega programa. X

foto: Anže Simončič

Realna virtualnost

»ZNANSTVENIKI SE SLEPIMO, DA SMO OBJEKTIVNI«

Maja Slevce Peternel

V slovenskem medijskem prostoru je v zadnjih desetih letih vse bolj prisotna manipulacija znanosti z javnostjo; objava lažnih novic v medijih, prirejanje teorij, predpostavk, prihaja do t. i. realne virtualnosti, ugotavljajo profesorji, ki so na temo na Institutu Jožefa Stefana konec marca v sklopu 25. Dnevnov Jožefa Stefana razpravljali na okrogli mizi.

Svoja opažanja so delili prof. dr. Jadran Lenarčič, raziskovalec in direktor Instituta Jožefa Stefana, prof. dr. Jože Damijan, ekonomist in profesor na Ekonomski fakulteti, ter prof. mag. Borut Vogeltnik, slikar in predavatelj na Akademiji za likovno umetnost.

Izraz realna virtualnost pomeni, da obstaja virtualni svet, v katerem mediji poročajo o realnih temah in dogodkih. Ta svet ni resničen, ima pa velik vpliv na realni svet. Po mnenju prof. Lenarčiča je znanost večkrat dogmatična dejavnost, katere bistvo je dvom. Znanstvenik ima lahko na tone dokazov, a bo še vedno dvomil v svoje raziskave. V politiki pa je ravno nasprotno. Politiki vztrajajo pri neki trditvi brez vsakršnega dokaza. Pomembno jim je, da ljudem predstavijo predvsem dejstva, za katera že vnaprej vedo, da bodo dobro sprejeta. Nasprotno pa v znanosti tudi kljub številnim dokazom ni nujno, da bodo rezultati neke raziskave v družbi sprejeti. In prav ta razlika znanost postavlja v podrejen položaj v postresnični družbi virtualnosti. Hkrati pa se tudi v znanstvenih krogih pojavljajo primeri, ko nekateri z izpostavljanjem medijem, poziranjem pred kamerami itd. želijo ugajati javnosti in tako na ta način izkoriščajo svojo pozicijo v družbi. »To me najbolj skrbi, ker naše poslanstvo je drugačno od tega, da se s pomočjo raznih trikov uveljavljamo v javnosti in svojih krogih,« meni prof. Lenarčič.

»Mnogi znanstveniki špekulirajo že na začetku raziskave in se poslužujejo različnih metod in manipulacij z namenom, da bi dokazali svojo začetno teorijo.«

»Znanost ni objektivna sama po sebi, mi kot znanstveniki se slepimo, da smo objektivni, vendar nismo,« trdi prof. Damijan. »Vsak od nas izhaja iz osebnih prepričanj in na podlagi tega oblikujemo hipoteze in predpostavke, ki se jih poskuša dokazati oz. ovreči,« nadaljuje in razlaga,

da mnogi znanstveniki sami po sebi špekulirajo že na začetku raziskave in se poslužujejo različnih metod in manipulacij z namenom, da bi dokazali svojo začetno teorijo. Kot primer navaja priznanega ekonomista Roberta Luca, ki je pri svoji raziskavi uporabil podatke, za katere je vedel, da so napačni, vse to samo zato, da bi dokazal svojo teorijo. Na očitek pa je kasneje odgovoril, da se bodo s pravilnostjo podatkov in preverjanjem ukvarjali že drugi. Enako je s politiko. Vsakdo, ki pride na oblast z nekim svojim prepričanjem, teorijo, bo naredil vse, da bo z dokazi in ljudmi okrog sebe potrdil, kar sam ves čas zagovarja, menijo raziskovalci. Politiki bodo navadno prisluhnili le delu znanosti, ki jim koristi, preostalo bodo zanemarili, ugotavljajo profesorji.

Slepljenje je ves čas prisotno.

Znanstveniki naj se ne bi posluževali prirejanja metod, ki vodijo v potrditev njihove predpostavke. Vendar po besedah prof. Damijana problem tiči znotraj znanosti – v kolegijskih odnosih. Če ugledni profesor objavi svojo raziskavo oz. ugotovitve, za katere se kasneje izkaže, da jih ni mogoče replicirati, njegovi kolegi, stroka, tega ne morejo kritizirati, ker je bilo objavljeno v ugledni reviji in bi to vrglo senco dvoma na njihovo preteklo odločitev za objavo. »Znamo se 'zlorabljeni', z namenom, da bodo drugi uporabili naše teorije. A dokler nimamo skrbnih dokazov o stvarih, ki jih raziskujemo, se jih ne bi smelo uporabljati v politične namene,« je povedal prof. Damijan in dodal, da del krivde pri tem nosijo tudi znanstveniki.

Spoznali bomo, da se na 'fake' virtualnosti ne da graditi realne prihodnosti.

Predsednik Instituta je prepričan, da v postfaktični družbi živimo že vse od vzpona digitalnih medijev. Pred nastankom socialnih omrežij so znanstveniki iskali pot do medija, sedaj ga imajo pa ves čas ob sebi. Raziskovalci menijo, da je v množici informacij, ki jih imaš in pošiljaš v medije, najtežje najti resnico. Resnica namreč nima nič večje teže kot laž. Umberto Eco je nekoč dejal, da je »lepota omejena in grdota neomejena, božanska«. Resnica je v tem primeru omejena, je fiksna, samo ena, laž pa je božanska, neomejena. Kako torej tekovati proti božanskosti? »Znanstveniki smo razvili orodje – medije – v svojo škodo, vsaj kar zadeva pozicioniranje znanosti na raziskovalnem

področju. Bojim se, da bodo na račun tistih, ki medijska orodja uporabljajo za lastno uveljavljanje, izgubljali tisti, ki v javnosti nekaj veljajo,« meni prof. Lenarčič. Ob tem še dodaja, da so znanstveniki že vnaprej poraženci proti drugim delom družbe, saj nekaj veljajo le, če se pojavljajo v medijih.

Danes si kot znanstvenik nekaj in nekdo samo, če se redno pojavljaš v medijih, saj te tako opazijo. Če hočemo državo prepričati, da bo več vlagala v naš razvoj, se moramo pojaviti v medijih.

Primerov, kjer virtualni svet prevlada nad realnim, je kar nekaj. Med njimi je Bitcoin, virtualna valuta. Marsikdo verjame, da ima vrednost, ljudje so pripravljene realen denar investirati v »fake« stvari. Drugi primer je ustvarila skupina NSK (Neue Slowenische Kunst), katere član je tudi prof. Vogeltnik. Ustvarili so spletno stran, fiktivno državo, potni list in bilo je kar nekaj povpraševanja po pridobitvi državljanstva te namišljene države. Nihče izmed naročnikov ni podvomil, da ta država morda ne obstaja zares. Ko so Nigerijcem, ki so se za nakup potnih listov zanimali, pokazali ponarejen bankovec za sto dolarjev, je za njih imel določeno vrednost na trgu. Razumevanje tega, kaj je za nekoga v določenem kontekstu ponaredek, je torej različno. »Živimo v prepričanju, da je naša generacija digitalna. Če imamo opravka s ponaredkom, je nekaj za nas zanič, če ni ponaredek, je dobro. V Nigeriji ta sistem ne deluje. Živijo v svetu, ki funkcionira analogno, zato tudi drugače dojemajo digitalno državo ... Slepljenje je ves čas prisotno, tudi v umetnosti,« je povedal prof. Vogeltnik.

»Kaj nas čaka v prihodnosti, je težko predvideti. Verjetno bomo spoznali, da se na 'fake' virtualnosti ne da graditi realne prihodnosti,« meni prof. Damijan. Kot ugotavljajo udeleženci okrogle mize, je zanimivo, da ljudje mnogo bolj verjamemo besedam staršev in prijateljev, kot pa besedam strokovnjaka. Nova nevarnost za znanost se pojavlja predvsem na socialnih omrežjih, kjer se »napajamo« z informacijami iz krogov naših virtualnih (Facebook) prijateljev, na njih tudi vplivamo, z njimi manipuliramo. In vse to vodi k prihodnosti, v kateri znanstvenikom in znanosti ne bomo več verjeli. **X**

O avtomatskih blagajnah in kam vodi avtomatizacija človeškega dela

ČLOVEŠTVO POTREBUJE DRUŽBENE, NE LE TEHNOLOŠKIH SPREMEMB

Nina Korošec

Našim dedkom in babicam, torej generaciji, rojeni tam do petdesetih let prejšnjega stoletja, se ni niti sanjalo, da morajo biti »zadovoljne stranke« ali kaj pomeni užitek in preganjanje dolga ob nakupovanju. Če so že šli do trgovine, so imeli s sabo spisek najnujnejših stvari: sol, sladkor, moka, kvas, polenta. V trgovini, v kateri je bilo praktično vse zloženo za prodajalčinim pultom, so prodajalki pokazali omenjeni spisek ali pa ji našteli, kaj vse potrebujejo, pa jim je ta prodajalka vse zaželeno nabrala s polic. Naše mame so spisku morda dodale še kavo, puding, bonbone ali žvečilni gumi. Nobenih impulzivnih nakupov, saj so za ljudi kupovali zato zadolženi trgovci, plačani, da opravljajo ta del dela za druge.

Samopostrežne trgovine imajo po svetu skoraj devetdesetletno zgodovino, v tedanji Jugoslaviji so se prve pojavile ob prehodu v šestdeseta, a so bile še desetletja redke v primerjavi s trgovinami, kjer so ti želeno postregli prodajalci. Leta 2000 so samopostrežne trgovine v zahodni družbi že veljale tako rekoč za samoumevne, a zdelo se je, da smo svetlobna leta oddaljeni od samopostrežnih blagajn. V Sloveniji jih je prvi vpeljal Mercator – leta 2007, do danes smo se že dodobra navadili, da so, a še vedno nekateri občutimo upravičen ali neupravičen strah pred njimi – češ, ali ne nadomeščajo ti avtomati delovnih mest, ki so jih prej zasedali ljudje in bili za to seveda plačani? Nekateri skeptiki oziroma kritiki avtomatskih blagajn preprosto nočejo uporabljati.

Ob uvedbi avtomatskih blagajn naj ne bi bil nihče odpuščen, a zagotovila, da po zaposlenemu, ki se upokoji, pride na novo zaposleni človek, ni.

»Kaj bom jaz kode iskala ... naj prodajalci to naredijo, saj so zato tam«, je prepričana **dr. Renata Marčič**, asistentka za socialno psihologijo na ljubljanski Filozofski fakulteti. Čuti, da bi s tem, ko bi uporabljala avtomatske blagajne, nekomu jemala službo: »Podpiram napredek v smislu, da nam določenih stvari ni treba početi. Ne vem, če je ravno idealna služba osem ur sedeti za blagajno – ampak služba pa je. Če je večina blagajn avtomatskih, se zdi to bolj v korist lastnika trgovine.«

V Ljubljani so Mercatorjeve in Sparove trgovine brez avtomatskih blagajn že redke. Tuš zavrača njihovo morebitno uvedbo s pojasnilom, da imajo za kupce, ki se jim mudi, tako imenovane hitre blagajne. Prav tako Hofer in Lidl odločitev, da se za avtomatske blagajne ne odločijo, utemeljujeta z odgovori strank, ki menda pravijo, da je pretočnost na navadnih blagajnah relativno hitra. Nekdanji direktor Mercatorja Žiga Debeljak je ob uvedbi avtomatskih blagajn dejal, da se zaradi njih ne bo izpraznilo nobeno delovno mesto. Nihče naj torej ne bi bil odpuščen, a zagotovila, da po zaposlenemu, ki se upokoji, pride na njegovo mesto na novo zaposleni človek, ni. Iz Mercatorjevega Sektorja za korporativno komuniciranje na zastavljeno dilemo odgovarjajo dvoumno: »Zaradi samopostrežnih blagajn ni bilo ukinjanja delovnih mest, saj se število klasičnih blagajn zato ni zmanjšalo, ampak se je skupno število blagajn povečalo.« Število blagajn torej, kaj pa število blagajničarjev in blagajničark? Družba Poslovni sistem Mercator je leta 2007 v Sloveniji zaposlovala 12.607 ljudi, leta 2011 12.034 ljudi, leta 2014 pa se je število zaposlenih spustilo na 11.101. Omenjeni Sektor na vprašanje o morebitni povezavi med uvedbo avtomatskih blagajn in nižanjem števila zaposlenih, odgovarja, da gre za dva med sabo nepovezana parametra: »Število zaposlenih in uvedba tik tak blagajn nimata povezave. Na število zaposlenih v PS Mercator so vplivali predvsem dejavniki, povezani s spremembami v strukturi

dejavnosti in s spremembo poslovne strategije v letu 2012. Število zaposlenih se je zmanjševalo predvsem v režijskih in podpornih službah in ne v maloprodaji.« Ločenih podatkov o spremembi števila zaposlenih v režijskih in podpornih službah ter spremembi števila zaposlenih v maloprodaji mi ni uspelo pridobiti – ti podatki v Mercatorjevih javnih objavah letnih poročil menda niso ločeni.

Nekoč samoumevnemu kramljanju z blagajničarko se danes rade volje izognemo

Zavijem v eno izmed večjih Mercatorjevih trgovin na Fužinah, tam je poleg šestih avtomatskih tudi pet navadnih blagajn – med drugo in tretjo uro popoldan, ko ljudje prihajajo iz služb in šol, je odprta samo ena. Skupno torej enajst blagajn, ki zahtevajo plačilo le dveh ljudi – asistenta pri avtomatskih blagajnah in blagajničarke. A kupci so se, tako je videti, navadili na avtomatske blagajne, saj tudi upokojeanci čakajo v vrsti pred avtomatskimi. Starejša gospa samo zamahne z roko ob vprašanju, če jih zna uporabljati: »Znam. Vseeno mi je, na katero blagajno grem – kjer sem prej na vrsti.« Tudi od ljudi, starejših in mlajših, ki se v uri mojega obiska zvrstijo na navadni blagajni, dobim na zbodljaj, da jim avtomatske blagajne očitno niso blizu, odgovore, kot so: »Na navadni blagajni čakam, ker teh tortilj avtomatska po navadi ne potegne. Drugače bi šel na avtomatsko.« Še ena starejša gospa: »Ravno popust imam danes, drugače bi šla na avtomatsko.« Trgovka in asistent opažata, da mlajša generacija več uporablja avtomatske blagajne, a da hkrati tudi starejši, tudi upokojeanci, v vedno večji meri zahajajo plačevat tja. Povesta, da asistent ni posebno delovno mesto, gre za zaposlenega na delovnem mestu »prodajalec«, ki opravlja tudi druga dela, zato se plača blagajničarke in asistenta na avtomatskih blagajnah ne razlikuje na podlagi porazdelitve nalog.

Sprašujem gimnazijko ob zaključevanju nakupa na avtomatski blagajni, če ne pogreša človeškega stika: »Ne, tu je enostavnejše, ker je hitro. Itak imam vedno teh stvari preveč.« Moški srednjih let, ki prebira čipse, mi na vprašanje o pomanjkanju osebnega stika odgovori podobno: »Tu ga niti ne iščem, rajši drugje kot pa tu.« Ženska zgodnjih srednjih let pa ga pogreša: »Avtomatske blagajne so tako zelo neosebne. Za na brzino je pa fino.« Starejša gospa: »Imam dovolj tudi stikov z drugimi.«

Pa ni bil ta stik še pred desetimi leti tako rekoč samoumeven? Socialna psihologinja Renata Marčič pojasnjuje: »Da, ker ni bilo drugih možnosti. Ljudje sicer iščejo ta stik, a ni nujno, da je neposreden, recimo pri mladih je dovolj tudi, če je prek telefonov in računalnikov. Bolj enostavno je komunicirati samo s prijatelji kot z neznanci, če nimaš interesa za to. Tudi starejši si verjetno želijo tega stika s svojci, ne kar s komerkoli.«

Kaj pa obvladanje socialnih kompetenc, pozdravljanje, vljudnostni izrazi današnjih mladih denimo? Dr. Renata Marčič odgovarja, da se moramo znati obnašati tudi do ljudi, ki jih ne poznamo: »Sicer je človekova težnja, da počne stvari, v katerih se počuti udobno, in če moraš komunicirati z nekom, ki ga ne poznaš, je že malce neudobno.« Pred nekaj desetletji ni bilo druge možnosti, si se navadil in ni bil problem, zdaj pa po njenih besedah lahko je, ker se zavedamo, da imamo izbiri: »Enostavno se nekoč znajdeš v situaciji, ko boš nekoga potreboval – fizično osebo, in je slabše, če nisi navajen, če ob tem neposrednem, osebnem stiku doživljaš stres.«

Avtomat ne more razumeti naše stiske ob tem, ko nam požre kovanec

Hkrati pa ljudje ob uporabi avtomatov govoričijo, kot da jih bo »mašina« razumela. Pogovarjajo se s z njo, kot bi se pogovarjali iz oči v oči s človekom. Kaj storiti, če avtomat iz vam povsem neznanega razloga noče sprejeti vašega kovanca? Ali ko vztrajno zavrača vašo kreditno kartico? »Zakaj nočeš? Daj no. Ah, ne nagajaj mi,« je včasih slišati skoraj obupane

človeške nagovore avtomatom. Lahko avtomat v nas res sproži takšno frustracijo, da mu podzavestno začnemo naglas prigovarjati? Klasična definicija frustracije pravi, da si frustriran, če si imel v mislih določen cilj in ti tega cilja ni uspelo doseči. Dr. Renata Marčič dodaja, da ni krivda na avtomatih samih po sebi: »Ne gre za drugo osebo, na primer za žival ali otroka, ampak za posameznike – ki imajo očitno težave s sabo, se ne počutijo dovolj gotove, samozavestne ...«

Kaj bomo z navadnimi delavci in ljudmi brez višje ali strokovne izobrazbe v čedalje bolj avtomatizirani družbi?

Prof. dr. Matjaž Gams, vodja Odseka za inteligentne sisteme na Inštitutu Jožef Stefan, pove, da so računalniki oziroma avtomati izjemno ubogi v razumevanju: »Zavest, semantika in zaznavanje so lastnosti, ki jih ljudje imamo, računalniki pa nič ali pa zelo malo. Tudi mene včasih prime, da bi vrigel mobilni telefon v steno – zato, ker je neumen.«

Foto: Sanja Gornjec

Pa lahko za računalnike in avtomate v prihodnosti pričakujemo, da bodo imeli to sposobnost razumevanja? Dr. Gams odgovarja: »Sploh ni dilema, da drugačen stroj tega ne bi mogel doseči. Jasno pa je, da bi moral biti ta stroj drugače zastavljen.« Dr. Gams je o tem, kakšen bi moral biti tovrsten stroj, že spisal knjigo. Morda bo avtomat že v bližnji prihodnosti razumel našo stisko.

Čedalje manj potrebe po človeškem delu

Za dr. Gamsa so samopostrežne blagajne le drobna tehnikalijska stvar, a vendarle pojav, ko elektronika prevzema delo ljudi: »Na eni strani imate namreč ljudi, ki delajo kot zmešani zaradi norm in produktivnosti, na drugi strani pa vedno več brezposelnih. Ni dela za ljudi. Razen če bi si delo razdelili, ampak tega pa neoliberalna miselnost ne dopušča.« V današnji zahodni družbi se mu zdita ključna dva vidika: eno so veliki problemi, povezani s človeštvom – neoliberalizem, preveč ljudi na svetu, izumiranje živalskih vrst itd., drugi, menda precej močnejši pojav, pa je razvoj umetne inteligence, razvoj informacijske družbe, ki se mu zdi izjemno pozitiven, ker bodo računalniki lahko vedno bolj pomagali ljudem. Po njegovem sta ta dva vidika vedno bolj neločljiva in klasični družboslovni pojavi postajajo vedno bolj odvisni od informacijskih dogajanj. Dr. Gams napoveduje, da

bo človeštvo kmalu skočilo v novo civilizacijsko obdobje: »Sedaj smo v informacijski družbi, naslednja družba bo pa družba umetne inteligence; ali kakor se bo pač imenovala. Čedalje več ljudi meni, da se to že dogaja.«

Kaj pa morebitne negativne posledice? Vedno več ljudi bi moralo biti višje izobraženih, da bi lahko upravljali z računalniki. Če hočeš uspešno nadzorovati računalnik, moraš biti za to kvalificiran. Kaj bi z navadnimi delavci in ljudmi brez višje ali strokovne izobrazbe v takšni družbi?

Dr. Gams odgovarja, da se tehnologi negativnih konsekvenc zavedajo: »To je vprašanje brezposelnosti in vizije vpliva informacijske družbe. Čedalje manj potrebe bo po človeškem delu.« Poudarja pa, da je kljub vsem problemom, v povprečju, ko integriramo pluse in minuse razvoja, danes življenje boljše in kakovostnejše, kar se kaže tudi z višanjem življenjske dobe ljudi – če bi živeli slabo, namreč ne bi mogli prav dolgo živeti.

Skepticizem je torej na nek način utemeljen, a če potegnemo vzporednice z industrijsko revolucijo – tudi takrat so ljudje razbijali stroje v strahu pred izgubo služb, a so desetletja kasneje ljudje spoznali, da stroji niso njihovi pravi nasprotniki. Industrijska revolucija je bila prav tako prelomna doba, v kateri je prišlo do napredka v primerjavi s prejšnjim obdobjem.

Avtomatske blagajne kot priročen pojav v kulturi, ki tolerira kraje

Ena izmed negativnih komponent razvoja informacijske tehnologije je tudi večji elektronski nadzor nad ljudmi, na drugi strani pa omejen fizični, neposredni nadzor. Na avtomatskih blagajnah so kraje pogostejše kot na navadnih blagajnah. Asistent na avtomatskih blagajnah se namuzne, kako se ljudje na različne načine znajdejo: če jim avtomatska blagajna koda ne prebere, dajo včasih izdelek v vrečko kar brez skeniranja ali načrtno v eno vrečko zložijo dve vrsti sadja, poskenirajo seveda samo eno kodo ... V Mercatorjevem Sektorju za korporativno komuniciranje porast kraj pripisujejo siceršnjim socialno-ekonomskim razmeram – po krizi leta 2009 naj bi število poskusov kraj naraslo. Socialna psihologinja dr. Renata Marčič pa porasta kraj ne bi pripisala ne pojavu avtomatskih blagajn in ne le ekonomsko-socialnim razmeram, temveč tudi socializaciji: »Če je posameznik v družini ali okolju dojel, da je krasti normalno ... Če klišejsko uporabim politiko – določeni ljudje na javnih položajih kradejo in ustvarja se kultura, da če kradeš, se pač znajdeš. In zakaj se ne bi tudi ti.«

Porast kraj v Sloveniji v zadnjih letih je povezan s sistemom tudi po mnenju tehničnega strokovnjaka dr. Gamsa: »Saj ni nobenih sankcij, nikakršnega nadzora, naš sistem je takšen, da omogoča kraje koles, celo vzpodbuja jih. Če bi imeli večje kazni ali če bi policajem naložili, da ljudi, ki kradejo, polovijo, jih dali v medije, pa za en teden v zapor, bi se kraje hitro nehale.«

Pa lahko naša družba sledi razvoju informacijske tehnologije na način, ki ne bo vodil v vedno večjo družbeno neenakost? Kam se lahko preusmerijo delovna mesta blagajničarjev, ko bo nakup živil skoraj ali povsem avtomatiziran?

V Mercatorju odgovarjajo, da trgovke in trgovci postajajo vse bolj svetovalke in svetovalci, pomočniki pri nakupih tam, kjer jih kupci potrebujejo in si želijo postrežbe. Tudi dr. Renata Marčič meni, da pri nakupu določenih stvari nekoga potrebujemo: »Ob toliko različnih izdelkih in preveliki izbiri je vedno popularnejše usmerjanje – da lahko nekoga vprašamo; kaj svetuje, kateri izdelek bi priporočil. Človek si še vedno najbolj želi slišati izkušnjo nekoga, ki ni neposredno povezan s proizvajalcem izdelka.« V Müllerju si tovrstnih svetovalk in svetovalcev res ni težko zamisliti, saj jih ob kozmetiki in ličilih že danes vidimo na vsakem koraku, si jih je pa težje predstavljati v supermarketih ob osnovnih živilih, jogurtih, čipsih, pijačah, sadju in zelenjavi ...**X**

Zamišljeno

O IMITACIJI ČLOVEČNOSTI

Neža Oder

»Če si ustvaril zaveden stroj,« je Caleb odgovoril Nathanu, »to ni človeška zgodovina. Je zgodovina bogov.«

Enačenje z bogovi je človeški sebični duši že od nekdaj dobro delo. Kar je – v diskurzu virtuočnosti – precej razumljivo: umetnik v svoji kreaciji zmeraj odseva najprej sebe. Odkar se je prvi človek vprašal »Kdo sem?« in mu je drugi človek odgovoril »Zakaj sem tu?«, se véliko, edinstveno človeštvo sprašuje po smislu svojega obstoja in išče bližnjice do odgovora. Tu se rodi človek–bog, zavedna mesna štruca z vprašljivo svobodno voljo, tako prepričana v svojo pomembnost, da pokolje vse, kar opozarja na njeno primitivnost.

**Delinkventni izgredi,
politične kampanje,
resničnostni šovi
– vseskozi kažejo
neprekosljivo zmožnost
inteligentnega
človeka, da se obnaša
kot ovca na pašniku.
Sledljivo, prilagodljivo,
predvidljivo.**

Caleb se v filmu *Ex Machina* metaforično naslanja na »čudež« kreacije človekovega bistva: zavestne inteligence. V modernem svetu s tolikšnim napredkom znanosti in tehnologije bi bilo domala nemogoče dvomiti o izpolnjenosti imitacij človeške anatomije. Posnemati kost, oko, kožo, srce so danes vprašanja materiala in detajlov, ne pa izvedljivosti. Tudi imitacija človeškega izražanja in vedenja napreduje iz dneva v dan in se povsem normalno integrira v naš vsakdanjik. Vse od piškotkov na spletnih straneh, preko Siri in Cortane, pa do vsega, kar nosi pred imenom naziv »pametno« (pameten telefon, pameten avto, pametna televizija ...), sugestira spomin, učenje, participacijo in subjektivno izkušnjo – osnovne aspekte zavesti. Pa vendar, največja razlika vedno ostaja med 0 in 1. Med imitacijo zavesti in zavestjo samo. Ne glede na to, v kolikšni meri se s posnemanjem približamo zavesti, je do stvaritve dejanskega, samozavednega bitja še velik prepad.

Za vrednotenje procesov pridobivanja znanja v kognitivni domeni poznamo v praksi Bloomovo taksonomijo, set hierarhičnih modelov, s katerimi se preverjajo procesi učenja že pri učencih v osnovnih šolah. Taksonomija piramidno razvršča kategorije procesa od *spomina* do *kreacije*, stopnje pa z lahkoto apliciramo

na potencialno inteligentnost zavednega biološkega robota, biota: medtem ko je človeško razmišljanje mreža odzivnih receptorjev, s katerimi nova znanja *razumemo, analiziramo, apliciramo in vrednotimo*, se našim pametnim telefonom zatakne že pri stopnji razumevanja, saj delujejo le na podlagi vnaprej sprogramiranih algoritmov. Na tej točki nas pri razvoju umetne inteligence omejuje zgolj lastno, človeško znanje, ki pri dotičnem področju še ne more, ironično, ravno prek stopnje *razumevanja* tematike.

In kolikšno vlogo igra pri zavesti čustvena domena? Gre za aspekt, ki je v kontekstu UI razumljivo strašljiv. Ljudje svoje odnose z drugimi ljudmi gradimo na podlagi občutij in zmožnosti, da jih prepoznamo. Ker gre pri tem za dobršno mero intime, na kateri so grajena naša življenja, smo zasebnost čustvovanja navajeni braniti kot nekaj izključno instinktivnega, edinstvenega, *človeškega*. A človeškost je tako kontroverzna zgolj zaradi dejstva, da si človek interpretira svojo zavest kot nekaj dovršenega, nadzorovanega in unikatnega. Hipokrizija se kaže že v odnosu do samih sebe, saj si z lastnimi primeri dokazujemo ravno nasprotno. Delinkventni izgredi, politične kampanje, resničnostni šovi – vseskozi kažejo neprekosljivo zmožnost inteligentnega človeka, da se obnaša kot ovca. Sledljivo, prilagodljivo, predvidljivo. Zato ne zaupamo človeku, ki je prijazen, temveč zaupamo človeku, ki se prijazno obnaša. Tako prepoznavanje kot izražanje čustev je naučeno, še intimnejši procesi čutenja, ki se dogajajo v naši notranjosti, pa so zgolj delo naših internih organov.

**Od histerije pred
terorjem »vzpona
robotov«, ki nas
nadvladajo kot v *Matrixi*
ali *Terminatorju*, smo
kazalec v zadnjem
času končno usmerili
proti sebi. Prihodnost
je odvisna od tega, kdo
smo mi.«**

Mnogo je aspektov zavesti, katerih ovire bo v procesih razvoja UI še treba premostiti. Vsi pa bolj kot vprašanja posthumanistične prihodnosti trenutno zadevajo dvome o »svetosti« življenja nas samih. Začne se pri dejstvu, da smo daleč od unikata. Smo le nekdo od mnogih. Smo nekaj predvidljivega, kar ne pozna lastnega smisla, bistva, poslanstva. Nič od naštetega ne nakazuje, da smo v katerem koli

kontekstu hkrati tudi »sveti« in pomembni. Nismo se pripravljene soočiti z realnostjo, v kateri kot vrsta postajamo povsem nerelevantni. Še pomembnejši vidik, ki zadeva »svetost« človeškega življenja, je prevrednotenje njegovega konca: ob zmožnosti stvaritve življenja samostojne osebe, ki ni več tradicionalna, se »čudež rojstva« porazgubi. Pojavi se »čudež obstoja«, mi pa lahko gremo svojo svetost namesto z bogovi primerjat kar s pleniciami za enkratno uporabo, saj postanemo kot umrljiva sorta v prvi vrsti nazadnjaški.

Naša interpretacija posthumanistične prihodnosti kot oddaljene fantazije je predvsem pogojena z dojetjem zavednih biotov kot stopnje v razvoju robotike, medtem ko gre pravzaprav za stopnjo v evoluciji človeka. Stoletja adaptacij na okolje so omogočile človeku, da je pričel okolje prilagajati sam sebi. Instinkt in nagon sta se izgubila pod konformističnimi praksami relaksacije za zabavo in od *Homo sapiens sapiens* dalje se ne razvijamo več v trtici in prstih na nogah, temveč znotraj svojih glav. Omejeni z daljšajočim se rokom enkratnih življenj prenašamo, ohranjamo in nadgrajujemo znanje, ki se nam zdi pomembno. Evolucijsko je nadgradnja nas samih v osebe, sposobne daljšega življenja, hitrejše odzivnosti in racionalnejšega razmišljanja, edina logična. A širša javnost pristopa do te tematike s predvidljivim negativizmom. Strah je upravičeno prisoten vedno, ko se človeštvo ob novostih sooča z večjimi vprašanji, slednja pa pri tem povzročajo že od antike neobvladljivo revolucijo. Scenariji strahu iz leta v leto fokus obračajo bolj in k človeku samemu – od histerije pred terorjem »vzpona robotov«, ki nas nadvladajo kot v *Matrixi* ali *Terminatorju* in mnogih drugih filmih, ki nakazujejo, da bi se to *definitivno* zgodilo – smo kazalec v zadnjem času končno usmerili proti sebi. Prihodnost ni odvisna od tega, kaj so oni. Odvisna je od tega, kdo smo mi.

In kdo smo? V Schrödingerjevem vesolju je vse, kar obstaja, živo in vse je mrtvo. Na nas je le, da življenje redefiniramo. Širen prostor–čas daje le dve opciji: ali je pomembno vse ali pa sploh nič, zavest pa je ključni faktor v iskanju smisla človeka in človečnosti. V kolikšni meri smo logična posledica in v kolikšni meri zgolj stranski produkt? Skozi razpiranje tančic človeškega samozavedanja hkrati iščemo svoje bistvo in strah nas je, da ga bomo našli, ker obstaja velika možnost, da v tej zgodbi nismo heroj. Morda smo le dobro prestali lasten Turingov test. Morda – ga pa še nismo. **X**

»MORALI BI GLEDATI ŠIRŠE IN BITI AMBICIOZNEJŠI«

Matej Simič

Želi si, da ljudje ne bi imeli ozkih pogledov na svet, da bi nanj gledali s širino in zavedanjem, da je okolje, v katerem smo, samo en mehurček ter da obstajajo še drugi – in prav zato je pomembno raziskovati.

Včeraj na drugi celini, danes v Ljubljani. Nataša Briški, novinarka po duši in srcu, televizijka z bogato dopisniško kariero iz Washingtona, strokovnjakinja za ameriško politiko, avtorica knjige *Prek koruznih polj v Iowi do Bele hiše*, soustanoviteljica in urednica spletne platforme *Metina lista*, športnica, ženska, ki se aprila prihodnje leto odpravlja na Severni pol. Zase pravi, da je precej radovedna.

Zakaj novinarstvo? Vam je FDV dala potrebna znanja za delo v medijih?

Novinarstvo je bilo zame naravna izbira. Želela sem potovati, zanimalo me je dinamično delo. Težko se vidim v pisarni od 8.00 do 16.00. Ko sem se v 90. letih tega lotevala, je bila FDV edina izbira. Če bi se danes za to odločila, bi zagotovo poskušala iskati izzive v tujini že v času študija. Sem pa sicer med tistimi, ki novinarstvo vidijo bolj kot obrt, nekaj, kar bi jaz imela kot neke vrste podiplomski študij. Večje prednosti vidim v tem, da se novinar specializira za določeno področje oz. da bi bil celoten študij v kontekstu specializacije.

Foto: Osebni arhiv Nataše Briški

Začeli ste na radiu, sledilo je vodenje športnih novic in Športne scene, pa dopisništvo iz Amerike, zdaj je v ospredju *Metina lista*.

Začela sem v času študija. V Kočevju se je ustanavljal lokalni Radio Univox, kar je bila priložnost, da to, kar študiram, preizkusim tudi v praksi. Novinarstvo se mi zdi študij, za katerega je nujno, da poskušaš že zgodaj iskati izkušnje na različnih medijih.

V tretjem letniku študija se je začela pojavljati zgodba o PRO Plusu in ustanovitvi Pop TV. Takrat so nabrali ekipo najperspektivnejših študentov novinarstva in tako sem padla na Pop TV. Začela sem kot mlajša dežurna. Bila sem v prvi ekipi petih izbranih mlajših novinarjev za vodenje kratkih novic. Nato so me vprašali, ali bi se bolj orientirala na notranjo politiko ali šport. In kot velika športna navdušenka sem rekla: »*Zakaj bi se nečesa na novo učila, zakaj ne bi šla v šport, kjer že 'vse vem in vse poznam'*.« Dobila sem priložnost, da vodim Športno sceno, kar sem delala naslednjih 6 let.

Ko sem se deloma naveličala dela na Pop TV in sem si želela poskusiti še kaj drugega, sem zaradi Ameriških študij, ki sem jih vpisala na drugi stopnji, želela v času ameriških volitev v ZDA, da bi ob blizu videla, kako delujejo v praksi. Konec leta 2003 sem odpotovala v veri, da po volitvah pridem nazaj.

Ostali ste še nadaljnjih pet let in pol.

To je bilo enkratno obdobje. Ravno v tistem času se je začel vzpon družbenih omrežij in epicenter tega dogajanja so bile ZDA. V času, ko sem živela v Ameriki, sem videla, da so tradicionalnim medijem, predvsem tisku, v stari obliki šteti dnevi. Še vedno je televizija glavna in časopisi ostajajo, ampak dogajanje se seli na splet, na druge platforme. Družbena omrežja pa so zelo pomembna pri obveščanju in konzumiranju vsebin. To me je začelo zanimati, ker je bilo na novih platformah mogoče slišati tudi druge glasove, pojavili so se novi obrazi.

Je to bil razlog, da ste pustili televizijsko novinarstvo?

Televizijo sem dala na stranski tir, ker med nami ni bilo sinergij, pa tudi zaradi tega, ker nisem imela ideje, kaj bi tam še lahko delala. V tistem trenutku in se mi je zdelo, da moram pot iskati v drugi smeri. Kar seveda ne pomeni, da se ne bom nikoli vrnila na televizijo.

Bi se še enkrat podali v dopisništvo?

Takoj, še prej kot takoj. Odločitev za delo v tujini je bila ena najboljših. To vsakomur priporočam. In to ne tujine tipa Zagreb, Gradec in podobno. Ampak take tujine, kjer si daleč stran, kjer nimaš tete, mame in očeta za vogalom, ampak si neke vrste »on your own«. Amerika mi je dala res ogromno! Pomaga ti razširiti obzorja, da lažje vidiš, kje na zemljevidu smo Slovenci.

Službe v novinarstvu so na trhlih nogah in samo zato, da ohrani službo, je marsikdo pripravljen narediti in napisati marsikaj. To je nedvomno problem.

Kje je po vašem mnenju slovensko oz. svetovno novinarstvo?

Slovensko novinarstvo ni nič slabše ali boljše kot katero koli drugo novinarstvo. Znamo delati enako dobro, znamo iskati enako dobre tehnične rešitve. Edini manko, ki ga v Sloveniji imamo, je, da nas je dva milijona in nimamo toliko denarja, kot ga imajo Američani. Ne moremo črpati iz takih bazenov, kot lahko črpajo tisti, ki delajo v angleško govorečem svetu. Imamo omejitve, ampak te niso vsebinske, intelektualne ali

podobne. Sodeč po tem so naši mediji popolnoma enakovredni ostalim svetovnim medijem. Edina razlika, ki jo vidim, je ambicioznost medijskih latnikov. Pa tudi zavedanje, zakaj mediji na svetu so. Zagotovo je problem to, da medijski lastniki v medijih ne vidijo tega, kar naj bi mediji v teoriji bili.

Ne sodim v skupino tistih, ki medije jemljejo kot podjetje, ki nekaj »štanca« in želi, da čim več ljudi to kupi, čeprav ne gre za najboljšo storitev. Sem na strani ideje, da mediji v naši družbi igrajo zelo pomembno družbeno vlogo in ni vseeno, kaj se piše, kaj prodaja in kaj govori.

Kaj je največja težava slovenskega novinarstva?

Velika težava, ki jo opažajo tudi moji kolegi, je, da med novinarji primanjkuje solidarnosti. Pogoji za novinarski ceh so slabši tudi zavoljo tega, ker je povezanost manjša in ker ni skupnega boja za boljši status.

Sem na strani ideje, da mediji v naši družbi igrajo zelo pomembno družbeno vlogo in ni vseeno, kaj se piše, kaj prodaja in kaj govori.

Primanjkuje med novinarji samokritičnosti?

Absolutno. Včasih je problem to, da si mislijo, da so glavni in imajo edini prav, drugič je problem to, da se premalo izobražujejo in se preveč pustijo voditi interesom drugih.

Slednje je delno posledica tega, da so službe v novinarstvu na trhlih nogah. Zato, da ohrani službo, je marsikdo pripravljen narediti in napisati marsikaj. Problematično je tudi, da se vsakomur, ki kaj napiše, že reče novinar. Osebnost zelo pazim, koga poimenujem novinar. To ni nekdo, ki čez vikend piše blog. Novinar je tisti, ki se z novinarstvom preživlja.

Menite, da slovenski novinarji premalokrat pogledamo izven svojih meja? Bi morali dopisniško mrežo bolj razvijati?

Pomagalo bi, če se ne bi ukvarjali le z našim močvirjem, morali bi gledati širše in biti bolj ambiciozni. Zdi se, da smo precej vase zagledani. Kljub temu, da nas je malo, da nismo finančno, vojaško ali kako drugače bogata država, imamo intelektualni potencial in znanje. Lahko bi igrali pomembnejšo vlogo.

Kako vidite novinarstvo prihodnosti?

Zdi se mi, da smo v enem najbolj vznemirljivih in najboljših obdobjih, ni pa nujno, da vsi razumemo, kaj to prinaša. Treba se je zavedati, da nekaterih stvari, ki so veljale deset ali dvajset let nazaj, ni več; treba se je navaditi nečesa novega. Naše delo ni samo nekaj napisati, moramo še fotografirati, posneti video, znati montirati, uporabljati družbena omrežja, promovirati svoje delo, navezovati kontakte s tistimi, ki jim »prodajamo« zgodbe ...

Prevladuje miselnost, da »za ceno štirih dobite pet« in »čimprej, da bomo prvi«, ne pa kakovostni.

To, da novinar ni več samo novinar, temveč tudi vse, kar ste našli, vpliva tudi na kakovost.

Meni se zdi, da je danes treba znati nekatere stvari, ki jih prej ni bilo treba, ker teh orodij nismo imeli na voljo. Gotovo na kakovost našega dela vpliva to, da so proračuni medijskih hiš vse manjši – tudi zato mora vse manj ljudi delati vse več. Posledično so pod pritiskom, to pa vpliva na kakovost.

Včasih smo imeli ena poročila na dan, kasneje jih je bilo pa pet in si moral za pet poročil nekaj narediti. Ob 11.00 si bil strokovnjak za konflikt Beograd – Priština, ob 15.00 si moral pokrivati iztirjenje vlaka. Samo zato, ker prevladuje miselnost, da »za ceno štirih dobite pet« in »čimprej, da bomo prvi«, ne pa kakovostni. Bolj vpliva na kakovost krčenje proračunov in zgrešena politika tega, koliko naj se v medijih dela, kar

se kaže v tem, da določenim medijem pada branost. Treba bo razmisliti, kako dobiti sredstva – denar za plačevanje našega dela. Ko gresta dva na kavo, vesta, da kava stane evro do dva, ne glede na to, ali jo pijeta eno uro ali pet minut, pa ne trzneta z očesom. Če pa govorimo o novinarskem delu, se nam zdi, da mora biti vse zastoj in prosto na voljo ...

Se tega medijski lastniki v Sloveniji zavedajo?

Mislím, da premalo. Če želiš imeti resen medij, je to resno delo in so tukaj resni vložki.

Kako pa gledate na študente novinarstva? Smo (ali so) tisti, ki iz študijskega procesa na koncu izstopijo, dovolj usposobljeni za delo v medijih?

Ne vem, kako je danes. Če jaz ne bi delala med študijem, potem definitivno ne bi bila dovolj usposobljena – v smislu, da bi lahko rekla: »31. marca sem končala s študijem, 1. aprila pa lahko grem delat.« V novinarstvu je potrebna predvsem praksa, praksa in praksa. Že med študijem si moraš nabrati dovolj ur intervjujev, posnetkov in pisanja, da se lahko malo bolj izostriš.

Kaj se dogaja z mladimi, neuveljavljenimi novinarji? So možnosti za grajenje kariere?

Ne verjamem v svetlo prihodnost mladih novinarjev. Malo zaradi tega, ker je na sceni poplava medijev in novinarjev – vsi se oklicujejo za medije. In drugič, ker je delo zelo slabo cenjeno. Pri tem nismo Slovenci nič posebnega v primerjavi s svetom. Vseposod iščejo rešitve.

Kakšne bi lahko bile rešitve?

Nismo jih še našli. Ampak ne vem, če bo lahko toliko medijev preživelo. Pri nas lahko skoraj vsaka stran dobi status medija. Se spomniš, da bi bil medij, pošlješ tiste dokumente in imaš status medija. Potem kandidiraš ne razpisih in iz omejene pogače vsak dobi par 100 ali pa 1000 evrov, namesto da bi eden dobil 10 ali pa 100 »jurjev«, da naredi nekaj resnega. Z nekaj evri je težko kaj dobrega narediti. Mislím, da bo potrebno redefinirati naš posel. Kadre bi bilo treba preusmeriti iz vsakodnevnega poročanja v poglobljeno novinarstvo, v resna raziskovalna dela. To, kar mi delamo, bo treba prilagoditi temu, kar ljudje potrebujejo. Ljudem moramo biti v pomoč z znanji, ki jih imamo, iskanjem informacij, pogovori, radovednostjo itd.

Kaj so največji dosežki v vaši novinarski karieri?

Ah, upam, da še pridejo!

Intervju z Bushem?

Eden od intervjujev ... Seveda je intervju z Bushem oz. ameriškim predsednikom nekaj, kar mislim, da – ena na ena – ni uspelo še nobenemu slovenskemu novinarju. Sigurno gre za intervju, ki ga najtežje dobiš. Če pogledam, kako težko je bilo in kakšen prestiž je konec koncev to, potem je to absolutno eden od dosežkov. Čeprav se vseh intervjujev poskušam enako lotevati – ne glede na to, ali gre za nekoga čisto X ali gre za predsednika. Je pa noro zanimiva izkušnja.

Metino listo, katere soustanoviteljica in urednica ste, razumem kot upor sistem. Pa ne državnemu, ampak medijskemu.

Gotovo nismo klasičen medij, tudi ne delujemo kot klasičen medij. Želimo si razvijati skupnostni medij, navezovati kontakte z različnimi sogovorniki, ki objavljajo svoje misli, ideje, zgodbe o projektih. Nimamo novinarskega tima. Ne delujemo kot klasičen medij, ki bi na dogodke pošiljal ljudi in bi ti poročali. Mislím, da jih je več kot dovolj pri nas in lahko to delajo bolje kot mi.

Kako delujete brez vsaj približno stalnega kadra?

Metina lista se je razvila kot posledica tega, da je skupina, ki stoji za njo, prepričana, da je aktivno državljanstvo pomembno, če želimo videti spremembe. Se pravi, začeti moramo pri sebi. Če nam v medijih kaj ni prav, poskusimo delati tako, kot bi si želeli, da bi delali tudi ostali.

Foto: Osebni arhiv Nataše Briški

V našem primeru to pomeni delati selekcijo, izpostavljati ljudi, ideje, projekte, ki predstavljajo rešitve za izzive, s katerimi se srečujemo v 21. stoletju.

Z nami bi radi profesionalno sodelovali tudi cehovski kolegi. Vendar zaenkrat še nimamo dovolj sredstev, da bi lahko to uresničili. Si pa tega želimo.

Mimo ameriških volitev ne moreva. Vodilni v Sloveniji so govorili o možnosti drugačnih odnosov med državama, ker je prva dama Slovenka. So to realna pričakovanja?

Glede na videno doslej, absolutno ne. Za Melanio je od leta 1996/97, ko je odšla v ZDA, Slovenija izbrisana, če sodim po tem, kako smo dopisniki v preteklost poskušali dobiti intervjuje z njo, ženo milijarderja. Nikomur ni uspelo. Tudi zdaj, ko je ustoličena v Beli hiši, vsi, ki v Sloveniji kaj štejejo, poskušajo vzpostaviti kontakt z njo, pa še nikomur ni uspelo. Če sodim po tem, kar je bilo do sedaj, ne bo iz tega nič.

Kakšen vpliv ima Trump na ameriške oz. svetovne medije?

Ogromen. On postavlja standarde, ki jim zmedeni mediji, ki do sedaj niso imeli opravka s takšnim ... ne vedo, kako za roge prijeti tega bika. Ker je predsednik najmočnejše države na svetu, ga moraš jemati resno. Vendar mediji ne vedo, kaj storiti z njegovimi lažmi. Tako je vsakič, ko odpre usta – prične lagati, manipulirati, žaliti. Ima ogromen vpliv, zaradi česar je zelo nevaren.

Izbrani ste bili v 12-člansko ekipo žensk, ki se aprila prihodnje leto v okviru evropsko-arabske ekspedicije na Severni pol odpravljajo na najsevernejšo točko sveta. Zakaj ste se prijavi? Kaj žene človeka, da se prostovoljno poda v tako ekstremne temperature in telesne napore?

Felicity Aston, vrhunska svetovna raziskovalka, je v razpisu za ekspedicijo zapisala »kdorkoli«. Ni iskala vrhunskih športnikov ali nekoga, ki je že bil v takih vremenskih razmerah. In sem si mislila, če ona išče ljudi na tak način, se sigurno da nekaj narediti. To je bil en razlog. Drugi je bil, da tam še nisem bila. To je območje, kamor nimaš rednih letalskih povezav. Gre za logistično in finančno zahteven projekt, ki se ga ne lotiš kar tako. In tretjič, ker sem novinarka in je tukaj čista radovednost, ki te vedno žene. Fizična zahtevnost je nekaj, kar mene sedaj daleč najmanj skrbi.

Kako gredo skupaj takšni ekstremni pogoji in poročanje? Kako je to tehnično, fizično izvedljivo?

Ja, to bodo kar izzivi! Zaradi mraza se baterije zelo hitro praznijo. Že recimo, ko smo bile na treningu na Islandiji, pa ni bilo blazno mrzlo, re-

cimo -16°C , telefoni niso delali, baterije so se izpraznile v pol ure. Kljub temu se da s pomočjo današnje tehnologije in satelitskih telefonov tvitati in snemati podkaste. Upamo, da bo z nami tudi filmska ekipa, ki bo o ekspediciji pripravila dokumentarec.

Prvi trening ste opravili na ledeniku na Islandiji, drugega v puščavi v Omanu. Zakaj v puščavi, saj greste na Severni pol? Kaj je treba »natrenirati« pred takšnim podvigom?

Celotna odprava je že od začetka evropsko-arabska. Prvi trening smo opravili na Islandiji. En postanek v okviru priprav je bil predviden v eni od arabskih držav. Izbrali smo Oman. Temperaturno to ni primerljivo, smo pa bili v okolju, kjer so ekstremne vremenske razmere. Kljub temu smo lahko vadile npr. časovni menedžment. Pomembno je, da se držiš ure. Tukaj smo 15 minut hodile in 2 minuti počivale. Pomembno je, da v dveh minutah narediš vse, kar moraš. Da to niso tri minute, ampak sta dve. To meni predstavlja večji izziv, ker sem bolj počasna.

*Smo v enem najbolj
vznemirljivih in najboljših
obdobjih, ni pa nujno, da vsi
razumemo, kaj to prinaša.
Treba se je zavedati, da
nekaterih stvari, ki so veljale
deset ali dvajset let nazaj,
ni več; treba se je navaditi
nečesa novega.*

Kaj je pravzaprav namen ekspedicije?

Ponovno gre za kontekst zagovornišva žensk, saj se je na ta območja podalo zelo malo žensk. Princip »če si moški, lahko, če si ženska pa ne«, ne velja. Gre tudi za poglobljanje dialoga med različnimi kulturami, nacijami. Ker je bilo lansko leto zelo viharno, kar zadeva begunsko krizo, se mi je to zdela priložnost, da bom lahko tudi o teh stvareh govorila malo več. Premalo se poslušamo in kričimo drug čez drugega. Če nekdo prihaja iz drugačne države in moli k drugemu bogu, še ne pomeni, da je sovražnik števila ena. Se pravi, cilj je, spodbujati ljudi, da sledijo svojim sanjam, da pomagamo razbliniti te stereotipe, poskušamo še koga navdušiti k raziskovanju. **X**

Rastko Močnik, sociolog

PRIZADEVANJE ZA SPREMEMBE JE POSTALO »ALTERNATIVA«

Nina Korošec

»V resnici ni veliko razlogov, da bi se razumeli, pa se vendarle razumemo. Zakaj? Ker zmerom govorimo znotraj ideološkega konteksta, zmerom vemo, katera verovanja so relevantna. Na primer, da nekdo vpraša, ali je Janez dober študent. Profesor pa odgovori, da Janez redno hodi na predavanja. Odgovori na vprašanje, ki ni bilo postavljeno. Vpraševalec bo brez težav razumel, da profesor hoče vljudno povedati, da Janez sicer ni preveč dober študent, da pa je vsaj priden. Zdravorazumske predpostavke, na podlagi katerih se razumemo, so naša vsakdanja ideologija. V izjavi 'Vreme je danes lepo, a jaz imam jutri izpit', delujeta dve ideološki predpostavki. Prva je, da se gre ob lepem vremenu kam v naravo, druga pa, da je treba pred izpitom študirati. Izjava torej pomeni 'Ne bom se vam pridružil na izletu, moram študirati'. Nič od tega ni bilo izrečeno, a se vse razume. Zato je ideologija nujna in je družbena vez,« razlaga Rastko Močnik, upokojeni profesor Filozofske fakultete, s katerim prvi del intervjuja smo objavili v decembrskem Klinu.

Ker se je pogovor s profesorjem Močnikom in podiplomskim študentom sociologije Gabrom Alešem, ki je tudi član fakultetne komisije za kakovost, zavlekel na skoraj štiri ure, na tem mestu sledi nadaljevanje razprave na nivoju, za katerega se zdi, da danes zanj ni več ne časa ne potrebe. Modrost. Prevpraševanje, tuhtanje, kontekstualiziranje. Kontekstualiziranje kontekstov. Rastko Močnik pač ni privrženec poenostavljanja. Na tem mestu o študentskih anketah in težnjah po obvezni prisotnosti, izrivanju med ljubljansko Filozofsko fakulteto in Fakulteto za družbene vede ter problematiki javne nacionalne televizije.

Fakulteta je postala socialni azil.
Gaber Aleš

Od kod izvira rivalstvo med Filozofsko fakulteto in Fakulteto za družbene vede? Zdi se, da so študenti FF celo užaljeni, če jim kdo pripiše, da so s FDV.

Rastko: Sovraštvo med njima je nastalo v času nastanka FDV. Včasih je imela Filozofska monopol nad družboslovjem in humanistiko – in med tema področjema ni bilo razlike. Potem je nastala FDV, ker se je v tem času družboslovje disciplinarno razvilo. Če se je tudi kakovostno, ne bomo razpravljali. Pojavile so se nove discipline, na primer politologija. Za nas na FF to ni bila znanost, za nas je znanost zgodovina. Zbudilo se je ljubosumje, ker se je pojavil nekdo, ki je odpravil monopol FF. Drugi udarec FF je bil selitev sociologije na FDV. Takrat je na FF nenadoma vzniknila solidarnost in dosegli smo, da je sociologija kulture ostala pri nas, ker jo je smiselno študirati skupaj z zgodovino, umetnostno zgodovino ali kakšnim jezikoslovjem. Ostala sociologija pa je odšla na FDV. V resnici je bil ta sporazum nepotreben, saj smo na FF gojili kvalitativne metode, FDV pa kvantitativne. FDV je bila med prvimi, če ne celo prva, v celotnem socialističnem svetu, ki je uvedla empirične statistične metode in ustanovila inštitut za proučevanje javnega mnenja. A osnovni dogovor je FDV prekršila, ko je uvedla kulturologijo in tako ilegalno vpejlja sociologijo kulture. Ampak nismo protestirali, saj je kulturologija ameriška veda in se nam je že od začetka zdela slepa ulica. To, za kar na FDV mislite, da je teorija, je zastarela ideologija.

Gaber: Kot domačin lahko povem, da so profesorji FF na nas prenesli to shemo, čeprav niso nikoli naglas izrekli – da je FDV drugorazredna. Ker da se tam ukvarjajo z empirijo, mi pa s teorijo, temeljnimi procesi. A tudi mi že beremo interpretacije interpretacij, ne več osnovnih besedil. Naš oddelek je sistemsko in družbeno gledano problematičen, ker kadrovske postaja kopija FDV.

Rastko: Sociološki oddelek FF je trenutno slabša kopija FDV. V poznih 60. in 70. letih je iz Pariza v Slovenijo prišel tako imenovani poststrukturalizem. Pa se ni institucionaliziral, ni našel prostora ne na tej univerzi ne drugje. Potem je iz Amerike prišel postmodernizem, ki je vulgalizirana varianta poststrukturalizma, in se institucionaliziral na FDV. Tam dobivate vsebine iz druge, tretje roke.

Metodološko gledano je večina mnenj v študentskih anketah za v koš. Niso argumentirana. Treba bi bilo vzeti reprezentativno metodo in dodati še korelacijo s povprečno oceno. Gaber Aleš

Kako se to kaže?

Rastko: Kar vas učijo, je šlo skozi več ideoloških filtrov. Na predavanjih poslušate podobno, kot berete v časopisih. »Konkurenčnost« denimo. Dober kapitalist se izogiba konkurenci – išče niše, kjer bo vsaj nekaj časa imel monopol.

Gaber: Konkurenčnost je zgolj trošenje energije.

Rastko: Ker zmerom se bo našel nekdo boljši. Bodo prišli Kitajci, kjer so delavci že napol v suženjskem odnosu, ali pa Steve Jobs. V Applovih tovarnah na Kitajskem so delavci skakali skozi okna in delali samomore. Zaradi grozne tenzije, kontrole in podobnega. Veste, kaj so potem naredili vodilni? Mreže. Niso spremenili načina dela, ampak so pod okna postavili mreže.

Gaber: Če izvor argumentov ni znan oziroma so ti že popačeni, prilagojeni na določeno okolje in ideološko rabo, to ni teorija.

Vir: Wikipedia

Rastko: Vsi konstrukti okrog identitete so ideološki. Obstaja freudovski koncept, ki je identifikacija, ne identiteta. *Jaz – ich, self, ego* – sestoji iz identifikacij, ki se nalagajo skozi zgodovino individualnega subjekta. Ko vam govorijo, da imajo begunci iz Sirije, ki so jih zbombardirali, drugačne identitete od nas, je to ideološko sranje. Kajti ti ljudje so nam bližje kot recimo Francozi ali Angleži. Imajo isto izkušnjo narodno-osvobodilnega boja proti kolonializmu in avtokratske vladavine po zmagi antikolonialnega projekta. Tudi arabski socializem je bil vzpostavljen podobno kot jugoslovanski – kot laična država blaginje. Zgodovinska izkušnja Arabcev je podobna naši.

Študentske ankete nas pojmujejo, kot da bi študenti točno vedeli, kakšno znanje nam je potrebno. Poleg tega nas sprašujejo, ali je bila literatura dovolj sodobna in dostopna ... So študentska mnenja v teh evalvacijah legitimna?

Gaber: Že vprašanja so zreducirana na raven učnega gradiva, drži. Niso zastavljena z vidika teoretskega polja. Ankete so nereprezentativne, formalistične, birokratske, stavijo na mnenja študenta, kot da ta ve, kaj potrebuje, čeprav je prebral – kaj? Tri članke po dvanajst strani. Treba bi bilo vzeti reprezentativno metodo in dodati morda še korelacijo s povprečno oceno, pa bi dobili malo boljše rezultate.

Rastko: S temi anketami niste več subjekt študijskega procesa. Študij bi moral biti dialogičen, kar pomeni, da bi študentke in študenti morali imeti besedo – na predavanjih.

Gaber: Za to je pa treba kaj znati.

Rastko: To je res. Pa tudi avtocenzura je huda. Glede tega je FDV boljši od FF. Ko sem predaval skupni podiplomski predmet epistemologije humanistike in družboslovja na FDV in FF, so študentke in študenti FDV takoj postavljali vprašanja in komentirali. Naši pa so potrebovali cel semester, da so si začeli upati.

Ankete so škodljive, ker vas pasivizirajo, spreminjajo v objekt sociološkega raziskovanja, v katerega sociologija ne verjame, odkar je Bourdieu dejal, da javnega mnenja ni. Ko sem ugotovil, da dobivam ocene iz vaj, ki jih ne izvajam, sem rekel, da se s tem ne bom več ukvarjal (*smeh*).

Gaber: Morda je to, naj nam študent pove, kako bi se dalo izboljšati predavanja, napačen ključ. Sistemskih sprememb tako ni mogoče doseči. Še najbolj se mi zdi pomembno, da študenti tisto, kar pogrešamo, samoorganiziramo. Tukaj pride zelo prav tudi politični boj za univerzo. Boj proti šolninam nas je povezal z drugimi fakultetami.

Gaber: Kot član komisije za kakovost vam lahko povem, kaj se s temi anketami zgodi. Deloma se jih uporabi v postopku habilitacije, ko visokošolski učitelj napreduje po akademski lestvici. Na FF te ankete imajo težo, saj v kolikor študentsko mnenje o pedagoški usposobljenosti ni pozitivno, visokošolski učitelj ne napreduje v višji naziv. A v splošnem so nereprezentativne. Reši jih osem odstotkov študentov. Res smo pod vplivom ideologije, ko se kot fakulteta pretvarjamo, da je z njimi vse v redu. Univerza sicer poskuša pristopiti drugače in jih narediti obvezne, ampak tukaj so pravne prepreke, ker ne moreš nikogar prisiliti, da bi jih rešil. Če mnenja zbiraš pod prisilo, namreč niso metodološko ustrezna. Na sploh je, metodološko gledano, večina tistih mnenj za v koš. Večina jih sploh ni argumentirana. Vezniki *saj, ker, zato* manjkajo.

Pojem »javni interes« je v tem trenutku edina politična opora, na katero se lahko novinarji in novinarke sklicujejo v spopadu z lastniki.

Rastko: V anketah so se pojavljala vprašanja, ali profesor zamuja na predavanja; take neumnosti. Dobival sem razmeroma nizke ocene, mislim, da zaradi literature. Vsa literatura je bila na voljo skenirana. Očitno jim ni bila všeč. Anketa je bila metodološko zgrešena, ker so odgovarjali na nekaj, kar mislim, da ni bilo vprašanje, pa so ga vseeno tako razumeli.

Idealna predavanja so, če predavate tisto, kar raziskujete. Tako lahko literatura vznikne med samim predavanjem. Ker, denimo, kot profesor opazite, da študenti in študentke ne poznajo nečesa, za kar ste si predstavljali, da bi morali slišati že v prejšnjem letniku. Pa niso – in je treba naložiti literaturo, ki je ni na potrjenem seznamu.

Ena od zahtev gibanja Mi smo univerza med zasedbo Filozofske fakultete 2011–2012 je bila ukinitve obvezne prisotnosti. Zakaj je to sredstvo zgrešeno?

Rastko: Ker če hočem na demonstracije proti Nato paktu namesto na predavanja, moram imeti to možnost. Lahko sem tudi pri ljubic, prej ali slej bom moral imeti otroke – tudi to je del študijskega procesa. Morda debatiramo v študentskem krožku o tisti literaturi (*hehet*), ki je ni na seznamu. Skratka – ne! Absolutno ne! Predavanja morajo biti takšna, kot jih je imel Lacan, kjer ste morali priti eno uro prej, da ste dobili prostor. V veliki predavalnici.

Gaber: Udeležba študentov z drugih fakultet je znak kakovosti. Moraš pa imeti tudi možnost oditi ven v znak protesta. Je pa danes bolj relevantno vprašanje, kako s študenti, ki se jim ne da študirati, vzpostaviti pogoje dela na nivoju? Fakulteta je postala nek socialni azil, zatočišče. Lahko bi določili, da predavanja niso obvezna, seminarji in vaje pa.

Še pomembneje – na ocenjevanju ne bi smelo biti popuščanja. Če študenti od starejših kolegov izvejo, da je na izpitu treba res znati, se bodo verjetno odločili za obiskovanje predavanj, ker bo tako lažje. Tukaj pa spet pridemo do vprašanja, kako se profesorji vzpostavljajo v prostoru. Če profesorji ne upajo opravljati svoje osnovne funkcije, torej tega, da odločijo, kdo zna, kdo pa ne, se celoten model podre.

Univerza izganja teorijo in s tem postaja ideološka služabnica izkoriščevalskega sistema.

Rastko, v predlanskem intervjuju za Mladino ste poudarili, da »bi morala biti javna RTV branik pred iracionalizmom kapitalističnega sistema«, da naj bi bil javni servis protiutež komerciali. Če je kapitalizem sistem, v katerem kot družba smo – ne zahtevate od javnega servisa pravnoprav, naj bo alternativa obstoječemu družbenemu sistemu?

Rastko: Javna občila bi nas morala usposabljalati, da si prizadevamo za izboljšanje družbe, v kateri živimo. Odpirati bi morala nove možnosti, te pa so po definiciji alternativa obstoječemu. Skrbeti bi morala za »javno pamet«, ki bi bila sposobna, da razpravlja o alternativah in potem te alternative tudi predstavlja. Odpirati bi morala obzorje onkraj meja vladajoče ideologije. Od javne televizije pričakujem, da ne bo tekmovala s komercialnimi, temveč bo postavljala standarde kakovosti in javnega interesa. Pojem »javni interes« je v tem trenutku edina politična opora, na katero se lahko novinarji in novinarke sklicujejo v spopadu z lastniki. Če vam v mediju naročijo, da pišite na določen način, ki je proti vašim prepričanjem, se lahko uprete – zgolj zato, ker mora medij služiti javnemu interesu. Vitalno in bistveno za tisto, kar se imenuje avtonomija novinarstva, je, da se brani koncept javnega interesa, s čimer se varuje tudi pred komercializacijo in manipulacijami. Javni interes ni nekaj, kar bi bilo dano, temveč vseskozi nastaja. Javna televizija, neodvisna od komercialne, bi morala postavljati standarde tega, kar ta pojem predstavlja. Pa jih ne, TV ideološko kopira ustanove gospostva – parlament, vlado, SAZU, univerzo, razne cerkve – kar pa ni dejanski intelektualni nivo tukajšnje družbe. Javni interes je, da se ljudstvo spopade z zgodovinskimi problemi, z izkoriščanjem, podrejanjem, javna RTV pa mu zdaj tega ne omogoča. Šola, univerza in množična občila so ta čas ideološki aparati, v katerih je teža konservativnih ali celo hujših ideologij veliko večja kot v splošni zavesti. Boj proti izkoriščanju in zatiranju je izrinjen iz javnosti, tako kot teorija, na katero se ta boj opira. Oboje, prizadevanje za spremembe in teorija, je postalo »alternativa«.

Oddaja Tarča nacionalne televizije, 13. oktober – razprava, v kateri so pravico do splava postavljali pod vprašaj. Vi opozarjate na pomanjkanje javne razprave v Sloveniji. Po omenjeni oddaji se je vodstvo RTV na kritike odzvalo z argumentom, da v Sloveniji ne bi smelo biti teme, o kateri javna razprava ne bi smela teči. Pojasnite, prosim, kakšen vpliv imajo težnje po tako imenovani uravnoteženosti na javno razpravo?

Rastko: Ta uravnoteženost seveda pomeni, da bodo besedo dobili bedaki oziroma ekstremisti. Ker problem ni *splav* – *da ali ne*, pravo vprašanje je, zakaj morajo ljudje delati splave? Zakaj mladina nima zaposlitve, zakaj nima stanovanj? Če hočete imeti otroke, družino, morate imeti stanovanje. To je bil že v moji mladosti velik problem, ki ga ne bi bil nikdar rešil brez podpore širše družine. Tovrstna solidarnost se je izpela že v prejšnji generaciji. To so pravi problemi!

Ključ uravnoteženosti je napačen in znižuje nivo razprave. Ker se osredotoča na »za« in »proti« glede vprašanj, ki jih postavlja uradna politika, ne pa na vprašanja, ki so zgodovinsko odločilna. Udeležence v glavnem izberejo po parlamentarnem ključu – pozicija in opozicija, dodajo še koga, ki bo poskrbel za eksces, za »gledanost«, ki torej zagovarja skrajna stališča. Ne upoštevajo pa, da ima celotna uradna politika isti neoliberalni program, da so njena vprašanja že vnaprej filtrirana in da jih v zadnji instanci določa birokracija EU, ki ta čas zastopa nemški kapital, kdaj pa kdaj tudi francoskega ali v preteklosti britanskega. Namesto o »varčevanju« za množice bi morali govoriti o nesramnem bogatenju peščice itn. O vsem tem kakovostno razpravljajo zunaj *establishmenta* tudi pri nas, a te razprave ne pridejo v javnost. Občila ne poročajo niti o knjigah, ki analizirajo te zgodovinske probleme. Pa saj jih cenzurira tudi univerza. Univerza izganja teorijo in s tem postaja ideološka služabnica izkoriščevalskega sistema.

Večina žensk ne bi hotela delati splavov. Vprašati bi se morali, ali ni večina teh odločitev, ki se jih predstavlja kot individualne, družbeno izsiljenih.

Gaber: RTV bi morala morda nakazati pogoje izjavljanja in ponuditi neke strokovne argumente, da lahko človek vidi, zakaj so nekateri proti splavu. Kje je razlika med redom, ki ga predpisuje naša ustava ali človekove pravice, in religioznim pogledom? Konec koncev – ni tako, da se ljudje različnih prepričanj ne bomo nikoli strinjali, kdaj se začne človeško življenje?

V splošnem je problem ravno v tem: ena stran verjame, da zarodek takoj ob spočetju dobi dušo in je posledično človeško bitje, druga stran verjame, da je v tem istem trenutku le skupek celic in še ni človeško bitje. Od javne televizije bi pričakoval, da gledalcem in gledalkam pojasni, da ne moremo sprejemati družbenih odločitev na podlagi pojma, o katerem ni in nikoli ne bo konsenza – o obstoju človeške duše. V vprašanjih, kjer konsenza ni in ga tudi ne more biti zaradi različnosti, celo diametralne nasprotnosti, prepričanj, je najbolj uporaben koncept človekovih pravic. Ta namreč s svojim najmanjšim skupnim imenovalcem omogoča, da zelo različne družbene skupine lahko sobivajo.

Če je v naši ustavi zapisano, da je Republika Slovenija laična država, v kateri je delovanje države in verskih skupnosti ločeno – zakaj potem vpletanje religiozne argumentacije na javno televizijo, še posebej pri političnih temah, ki imajo lahko bistvene družbene posledice?

Rastko: V praksi pri nas religija ni ločena od države. Obstajajo privilegiji, ki jih država daje cerkvam in cerkvene skupnosti so priznane kot družbeno koristne.

Vendarle mislim, da religija in verski obredi na javno RTV ne spadajo oziroma le z antropološkim pristopom. Zakaj so katoliške maše skoraj vsako nedeljo na Arsu, protestantske pa denimo le enkrat letno, na dan reformacije, obredov islama pa ni? Pa je v Sloveniji več pripadnikov muslimanske kot protestantske vere.

Foto: Božidar Flajšman

Raziskava, ki so jo predvajali v omenjeni Tarči, pravi, da se za splave v Sloveniji najpogosteje odločajo ženske med 30. in 40. letom starosti. Voditeljica je podala izhodiščni komentar, češ da »so med 30. in 40. letom starosti ženske vendarle že po službah, ne več na cesti«. Je treba to ob današnjih negotovih delovnih pogojih posebej komentirati?

Šola, univerza in množična občila so ta čas ideološki aparati, v katerih je teža konservativnih ali celo hujših ideologij veliko večja kot v splošni zavesti.

Rastko: Večina žensk ne bi hotela delati splavov. Vprašati bi se morali, ali ni večina teh odločitev, ki se jih predstavlja kot individualne, družbeno izsiljenih. Ker je resen problem, da ljudje splave delajo, pa ne zato, ker ne bi marali otrok, ampak zato, ker nimajo pogojev. Delodajalci bodo od vas zahtevali, da nimate otrok oziroma vam govorili, da še ni pravi čas zanje. Ker računajo, da če bodo otroci, bo porodniška, bolniške, ker bodo otroci v vrtcu nabrali vse mogoče bolezni ... To je diskriminacija žensk in je svinjarija. Je način razmišljanja, ki ga je treba preprečiti, ker je represiven, dominanten in tako naprej. Ker ljudje niso na svetu zato, da delajo. Ampak delajo zato, da živijo. X

Ko deluje manipulacija

ČLOVEK – RACIONALNO BITJE?

Klara Širovnik

Sodobna retorika vsečnosti se navidezno prilagaja težnjam množice, nenadnim impulzom in v prvi vrsti skrbno načrtovanim političnim interesom že tako močnih nosilcev oblasti in kapitala. Koristi ji skromen besedni zaklad, prazni samostalniki, kriljenje z rokami, nenehno ponavljajoči se blesteči pridevniki in zasmehovanje ... Vse to je zaobjeto v delujočo manipulacijo.

»S počasno, profesorsko retoriko ne moreš premagati nekoga, ki je privlačen, ki zna izkoristiti krizo današnjega časa,« je na predavanju z naslovom *Manipulacija medijev – manipulacija možganov* poudaril svetovalec za odnose z javnostmi Sebastjan Jeretič. Predavanje, ki je potekalo v sklopu Tedna možganov, je sledilo vodilu besedne igre Krasnega novega sveta – *Krizni novi svet*, in v želji po izobraževanju ter seznanitvi širše javnosti o koristih nevroznanstvenega raziskovanja osvetlilo tudi manipulacijo.

Jeretič je že v začetku predavanja izpostavil, da posamezniki manipulacijo pogosto razumejo kot neželjeno in celo podlo, čeprav ni vedno nujno takšna, saj je manipulacija tudi oblika strategije za uspešno sobivanje. »Že moja nona Angela je med okusne jedi, ki jih je pripravljala, zelenjavo pomešala tako, da je ni bilo moč opaziti. Tako je dosegla, da sem jo pojedel brez namuzjenega obraza,« je dejal in poudaril, da je manipulacija velikokrat koristna, včasih celo nujna. A kako presoјati med »dobro« in torej koristno manipulacijo ter tisto, ki družbi škodi? Retorika manipulacije nas lahko privede do kampanj populističnih (ali pa tudi ne) predsedniških kandidatov v ZDA, na Nizozemskem, v Franciji, v Nemčiji in drugje; v zgodovini smo bili priče že mnogim in tudi za v bodoče ne kaže, da bi bilo drugače. Vodilo predavanja izkušenega PR-ovca je bilo: »Manipulirajte, ampak manipulirajte z dobrim namenom.« Kot je dejal, je najuspešnejše manipuliranje tisto, s katerim drugemu ne nasprotujemo, saj naj bi posameznik uspešno manipuliral le ob predpostavki, da s sogovornikovimi čustvi rokuje na ustrezen način. Primeri Trumpa in številnih drugih predsedniških kandidatov kažejo tovrstne vzorce, saj blatenje in zasmehovanje nasprotnikov in celo marginalnih družbenih skupin pri (nižje izobraženih) ljudeh ne vzbuja zgolj smeha in občudovanja, temveč tudi naklonjenost in privrženost ter najpomembnejše – glas na volitvah. Jeretič je poudaril, da v populizmu del ljudi vidi negativno manipulacijo, prednost in hkrati šibkost demokracije pa je prav to, da imajo posamezniki na svet možnost gledati samostojno in svobodno izbirajo sami. A kako naj to počnejo, če jih v medijih, politiki, v družini in družbi obkroža manipulacija. Koliko so torej naše misli in odločitve res naše, svobodne in racionalne? Smo si mnenje o begunski krizi res ustvarili sami ali smo to storili pod vplivom medijev – in torej zopet manipulacije?

**Koliko so naše misli
in odločitve res naše,
svobodne in racionalne?**

Po Jeretičevih besedah na človekova prepričanja močno vplivajo tudi prepričanja prijateljev in somišljenikov, v čemer posameznik najde osebno zadovoljstvo. »Človek je skupek prepričanj, vrednot, čustev. To je človeško,« je še dodal Jeretič in v zraku pustil obviseti vprašanje o tem, koliko je človek sploh racionalno bitje.

Manipulacija s sebi prilagojeno retoriko je torej vsakdanja spremljevalka v osebnem, družbenem in političnem življenju, ki med nami uspešno deluje. Na nas pa je, da jo zaznamo in kritično pristopamo do sporočil, ki smo jim izpostavljeni, kolikor pod vplivom manipulativnih dejavnikov sploh lahko. **X**

Sovražni govor

PARADIŽ SOVRAŽNEGA GOVORA V ZMEDI DEFINICIJ

Martina Lebar

V sklopu mednarodnega projekta »Respect words«, v slovenščini »Spoštuj besede«, je v ljubljanskem Pritličju potekalo predavanje z naslovom Zakaj je Slovenija paradiž za ljubitelje sovražnega govora. **Boris Vezjak**, profesor filozofije na Filozofski in Pedagoški fakulteti v Mariboru, je govoril o (ne)regulaciji sovražnega govora v Sloveniji, oblikah, v katerih se pojavlja, in razlogih, da ostaja nekaznovan.

Kot je dejal, je sovražni govor nekaj, kar načeloma poznamo, ko pa nanj naletimo, nismo več prepričani, da vemo, kaj zares je, o njem ne govorimo in ga tudi ne preganjamo. Opozoril je, da si večina ljudi sovražni govor predstavlja preveč ohlapno, kot oblike obrekovanja, norčevanja in žalitev. Govorica sovraštva tako postaja vedno bolj samoumevna, celo nekaj vsakdanjega. Sovražni govor je težko preganjati, saj si ob mnogih definicijah pojma, ki obstajajo, pravniki lahko izberejo tisto, ki jim pač najbolj ustreza, pravi Vezjak.

**V Sloveniji lahko trdimo le,
da sovražni govor obstaja,
preganjati pa ga ne moremo.**

Svet Evrope podaja svojo definicijo, problem slovenske zakonodaje pa je, da pojma sovražni govor sploh ne pozna, čeprav je pojav sovražnega govora po ocenah stroke močno razširjen. 297. člen slovenskega Kazenskega zakonika tako prepoveduje javno spodbujanje in razpihovanje sovraštva. Ker je sovražni govor družbeni pojav, ki presega meje kaznivega dejanja »javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti« po 297. členu Kazenskega zakonika, glede na mnenje Vrhovnega državnega tožilstva ni nujno, da vsaka zaznana oblika sovražnega govora, razširjanja predsodkov ali diskriminacije izpolnjuje pogoje za kazenski postopek. Sovraštvo je hkrati prepovedano spodbujati tudi po Zakonu o varstvu javnega reda in miru ter po Zakonu o medijih, v katerem pa za prekršek ni opredeljene sankcije.

V nadaljevanju je predavatelj pokazal nekatere sporne objave, ki so se na Facebooku pojavile leta 2015, ko je k nam prišel prvi val beguncev in so vsebovale sovražni govor. Objave, ki so bile šolski primer sovražnega govora, so med drugim prikazovale Hitlerja kot pomočnika v »boju proti beguncem« s pozivi k rešitvi v koncentracijskih taboriščih. In čeprav so objave po Vezjakovi oceni sovražni govor, ki naj bi ga preganjali, se je zaradi že omenjenih težav z regulacijo, tudi na spletu, to zgodilo le v res redkih primerih.

Kot je dejal Vezjak, je za javnost izjemnega pomena, kako novinar obravnava sovražni govor. V 21. členu Kodeksa novinarjev je zapisano, da so »spodbujanje k nasilju, širjenje sovraštva in nestrpnosti ter druge oblike sovraštva nedopustni. Novinar jih ne sme dopustiti, če pa to ni mogoče, se mora nanje nemudoma odzvati oziroma jih obsoditi.« Kot je dejal predavatelj, je število novinarjev (in medijev), ki danes kršijo Kodeks, res veliko, številne med njimi je že težko jemati resno.

Vezjaku se situacija glede sovražnega govora v Sloveniji zdi brezupna, saj zaradi nezmožnosti pregona, ki izvira iz specifičnosti besedila in branja zakonodaje, lahko trdimo le, da sovražni govor obstaja. Veliko tožilcev, pravnikov idr. pa trdi, da ne poznajo koncepta sovražnega govora in da le-ta ni kaznivo dejanje, saj ne izpolnjuje vseh pogojev, da bi to postal. Torej živimo v paradižu, kjer je sovražni govor pregonljiv skoraj izjemo ma in tako ljudje množično lahko govorijo in pišejo, kar pač želijo, ne glede na to, da s tem kršijo pravice drugih ljudi. **X**

NA TRGU Z DIPLOMAMI: »MANJ KOT SE O TEM VE, BOLJE JE«

Matej Simič, Maja Pavlin

Dispozicija

Spoznajte Nejca, študenta 3. letnika babištv na Zdravstveni fakulteti. Ob zaključku študija mora napisati diplomsko nalogo z naslovom *Smrt mame ali otroka: Zakaj tudi babice potrebujejo psihološko pomoč?* Nejc je sicer vester in marljiv študent, ta naloga pa je bila zanj prevelik zalogaj. Sklenil je, da bo zaradi pomanjkanja časa poiskal nekoga, ki bi lahko napisal njegovo diplomsko nalogo.

Zahvala mentorju in družini

Tako je sedel pred računalnik in z nekaj kliki prišel do kopice spletnih strani, na katerih ponujajo »pomoč« pri pisanju in urejanju seminarskih, diplomskih ali magistrskih del. Brskal je in brskal, na koncu pa se je odločil, da bo elektronsko sporočilo napisal šestim – po opisu sodeč – najkakovostnejšim ponudnikom. Ni trajalo dolgo in že je prejel prvi, nato drugi in še tretji odziv. Potencialni avtorji so brez posebnih premislekov o kompleksnosti in zahtevnosti tematike sporočili, da potrebujejo samo navodila za pisanje, rok pisanja naloge pa je mesec dni. Ko je končana, jo je seveda treba plačati. Za dispozicijo, v primeru, da ta že obstaja, je zaprosil le eden izmed ponudnikov nalog.

Uvod

Vsi odgovori so bili pozitivni, želeli so pomagati in bili so pripravljeni na dogovor. Nejc se s tem ni zadovoljil, želel si je, da bi bila »njegova« diploma resnično kakovostna. Bil je v stiku s svojimi pisci, vendar so bili ti zanj še popolni neznanci.

Teoretični del

Od ponudnikov je izvedel, da se cene diplomske naloge gibljejo med osmimi in štirinajstimi evri na stran. Nihče izmed ponudnikov ni potreboval dodatne pomoči pri iskanju literature – teoretični del naj bi bil popolnoma v njihovi domeni.

Zataknilo se je pri praktičnem delu. Ponudili so pomoč pri analizi in upovedovanju rezultatov ter predlagali metodo raziskovanja. Delo pa so preložili na Nejca.

Še predobro se je zavedal težav, v katere bi lahko zašel, če bi na fakulteti ugotovili, da »njegova« diploma ni zares njegova. Mučila so ga tudi druga vprašanja, kot na primer, če so ti ljudje sploh kompetentni za pisanje diplome. Nekoliko se je pomiril ob telefonskem pogovoru z gospo, ki je zatrdila, da je že 30 let doktorica znanosti in ima bogate izkušnje. »Na katerem področju ste doktorirali?« je zanimalo Nejca.

»Na vseh različnih področjih,« je sledil precej ne- navaden odgovor, ki je znova dal občutek, da je nekaj narobe.

Nejc je spraševal dalje. Zanimalo ga je število nalog, ki jih je gospa že napisala, a je s tem šel očitno že predaleč. »Po telefonu vam ne morem povedati,« je dejala in večkrat ponovila, da je pisanje diplom nezakonito. Namesto tega je predlagala srečanje v živo in ga celo povabila na svoj dom.

Ker sta se z gospo za sestanek v Ljubljani dogovorila šele en teden kasneje, je Nejc v svoji časovni stiski vztrajno nadaljeval z izmenjevanjem e-mailov z drugima dvema ponudnikoma. Ker je želel spodbuditi pogovor, je kmalu potarnal, da mora čez štirinajst dni mentorju pokazati, kako napreduje pisanje diplomske naloge. Odgovor pisca ga je presenetil. »Ok, seveda, potem lahko to uredim. Bom torej jaz začel s teoretičnim uvodom, kar se potem uporabi tudi pri dispoziciji. V glavnem, uredila bova...« Nejc je bil z odgovorom zadovoljen, zato na sporočilo ni odgovoril.

Praktični del

Devet dni kasneje je Nejc že prejel e-mail: »Pozdravljeni, jaz sem vam uredil prvi teoretični del, katerega uvod se uporabi tudi za dispozicijo, če jo morate oddati. Pošiljam vam kopijo (z vodnim žigom), original pošljem po plačilu. Prosil vas bi, da za ta del plačate 260 evrov na račun,

zapisan spodaj, celoten obračun pa bova naredila, ko končava z vsem. Pošiljam vam tudi okviren seznam vprašanj, na osnovi katerih bi delali intervju, lahko seveda kaj dodate, vzamete stran, poslal sem vam vodilo.«

Ne da bi Nejc potrdil začetek pisanja naloge ali se strinjal s plačilom, ga je v priponki čakal dvaintrideset strani dolg teoretični del. Konkreten, lepo oblikovan, s kazalom, uvodom, metodo, obsežno teorijo in z enainšestdesetimi enotami uporabljene literature – pravilno citirane.

Razprava

Nejc se odloči položiti karte na mizo. »Povedati vam moram, da nisem Nejc, temveč za tem imenom stojiva Maja in Matej, študenta novinarstva.« Opravičila sva se za porabljen čas, namenjen »najini nalogi«. V pričakovanju jezne- ga odziva sva najinega pisca vseeno povabila na kavo.

Kmalu sva prejela obsežen odgovor. Menda je celo posumil, da nekaj ni, kot bi moralo biti. Po navadi ime študenta na spletu preveri, tokrat ga ni. »Manj kot se o tem ve, bolje je,« zapiše in odkloni srečanje. Razloži, da se s tem ukvarja, ker po končanem študiju ne najde ustrezno plačane zaposlitve. Upa, da bo s pisanjem diplom in magisterijev lahko kmalu končal in našel redno zaposlitev. Pisanje diplom se mu ne zdi nikakršen večji greh, češ da napisana di-

Kazalo vsebine

1 UVOD.....	2
1.1 OPREDELITEV PROBLEMA	2
1.2 NAMEN IN CILJI	3
1.3 METODOLOGIJA.....	3
2 SMRT	4
2.1 SMRT V KONTEKSTU KULTURE	5
2.2 UMRLJIVOST PRED IN KMALU PO ROJSTVU	6
2.3 POTREBE STARŠEV OB IZGUBI OTROKA	8
2.4 ŽALOVANJE	9
3 BABICE IN NJIHOVA VLOGA OB SMRTI.....	12
3.1 DELO IN VLOGA BABIC	12
3.2 VLOGA MEDICINSKEGA OSEBJA – BABIC – OB IZGUBI	14
4 STRES IN SOOČANJE S STRESOM PRI BABICAH ZARADI SMRTI PORODNIC IN NOVOROJENČKOV.....	18
4.1 STRES KOT POMEMBEN DEJAVNIK DELA V BABIŠTVU	19
4.2 STRES IN TRAVMA ZARADI SMRTI	20
4.3 SOOČANJE S SMRTJO PRI BABICAH	22
4.4 KAKO PREMAGATI STRES IN TRAVMO ZARADI SMRTI.....	26
5 EMPIRIČNI DEL.....	28
LITERATURA IN VIRI.....	29

ploma ne odraža tudi znanja študenta. Meni, da je pomembneje, da študent znanje, ki ga dokazuje na izpitih, pridobi skozi študij. »Pri delu spoštujem načela, ki sem si jih zadal že takoj na začetku, in sicer, da pri pisanju doktorskih disertacij ne želim sodelovati, čeprav se včasih povprašuje tudi po tem. Nesprejemljivo se mi zdi, da bi nekdo prišel do naziva na takšen način.«

Pozdravljeni, jaz sem vam uredil prvi teoretični del, katerega uvod se uporabi tudi za dispozicijo, če jo morate oddati. Pošiljam vam kopijo, original pošljem po plačilu.

Poleg tega kot nekakšno opravičilo študentskega in lastnega početja obsodi še početje profesorjev, med katerimi naj bi bilo po njegovih besedah veliko takih, ki svoje članke in druga dela preprosto prevajajo in kopirajo iz tujih virov.

Seznam literature

Sestala sva se tudi z gospo, ki je bila tudi pripravljena »pomagati« pri pisanju diplomske naloge. Ko sva se predstavila, je po začetnem začudenju hitro zatrdila, da »posluje legalno«, saj za svojo storitev izdaja račune. Razumljivo. Le kdo bi kaj takega počel volontersko? Gospa je bila previdnejša. Preko telefonskega pogovora nikoli ni dejala, da bo Nejcu diplomsko nalogo napisala, temveč, da bo pri tem pomagala. Zatrdila je, da vsekakor lahko pomaga pri dispoziciji in virih, da lahko prevede teoretični del in naredi izvlečke iz člankov. »Pomagala bom. Da pa bi vam to napisala, pa ne morem reči po telefonu,« je dejala.

Pisanje diplom se mu ne zdi nikakršen večji prekršek, češ da napisana diploma ne odraža tudi znanja študenta.

Dobimo se v živo, kjer naju takoj zanima:

»Kaj konkretno pomeni ta pomoč?« vprašava, gospa pa se vse bolj izmikala, začne se ji muditi.

»No, jaz temu ne bi rekla ravno pomoč, ampak bolj svetovanje; kje najti vire, katere knjige bi bilo treba prebrati ...«

»In za to izstavite račun?«

»Da, izstavim račun,« pravi, midva pa se sprašujeva, kako za svetovanje, nekakšno mentoriranje, ki ga nudijo že profesorji na fakultetah, gospa, ki se obnaša vedno bolj nenavadno, lahko izstavlja račune.

Ker na spletni strani ponuja tudi pomoč pri oblikovanju naloge, jo povprašava tudi po tem, a ona zanika, da bi opravljala takšno delo, in ponovi, da le svetuje.

Foto: Anže Simončič

Zagovor

152. člen Kazenskega zakonika pravi: »S kaznijo iz tretjega odstavka prejšnjega člena (to je z zaporno kaznijo do treh let), se kaznuje, kdor kot tržno blago napravi za drugega doktorsko disertacijo, magistrsko, diplomsko, izpitno, maturitetno ali seminarsko nalogo ali sestavi za drugega kakšno drugo pisno nalogo, potrebno za pridobitev izobrazbe, ali kdor tako nalogo uporabi kot svojo.«

Sankcije torej obstajajo, a na kakšne načine se ugotavlja pristnost diplomskih nalog, glede na to, kako enostavno je do naloge priti? Je kupljeno nalogo sploh mogoče zaznati?

O tem sva povprašala prodekanjo za diplomski in magistrski študij na Fakulteti za družbene vede, redno profesorico **dr. Moniko Kalin Golob**. Dejala je, da se kupovanje diplom zelo težko preverja. Lažje je slediti in kaznovati plagiatorstvo, kar ugotavljajo s programom Turnitin. »Vendar obstajajo neke varovalke,« pravi. Te so predvsem dober mentor, ki lahko pri študentu opazi slabo poznavanje teme diplomske naloge, in pa zagovor diplomske naloge. Po mnenju prodekanje se lahko študent sicer zelo dobro pripravi na zagovor, a tisti, ki so nalogo pripravljali kupiti, navadno želijo nalogo opraviti po liniji najmanjšega napore. »Sicer bi diplomo napisali sami,« verjame.

Tudi članica disciplinske komisije za prvo stopnjo, redna profesorica na Fakulteti za družbene vede **dr. Metka Kuhar**, se strinja z besedami prodekanje. Predvsem se strinja s tem, da lahko veliko naredi že mentor, ko mu sicer nezainteresiran študent odda nek konkreten izdelek. Pravi, da je morda eden od indikatorjev tudi nižja kakovost naloge,

saj pisci, ki ponujajo pisanje takšnih nalog, ne morejo pokrivati vseh tematik do potankosti. Kljub temu ne vidi alternativ za iskanje kršiteljev: »Trenutno pri reševanju tega problema ne vidim pravih možnosti.«

Povprašala sva jo, kakšne bi bile sankcije, ki bi ob odkritju kupljene diplomske naloge doletele študenta. »Seveda se to smatra za hudo kršitev. Vendar pa je obravnava tudi individualna – odvisna je od vsakega posameznega primera, od tega, koliko obžalovanja pokaže kršitelj,« pojasni Kuharjeva in doda, da je mogoča tudi začasna ali dokončna izključitev.

Sklep

Zakaj bi torej nekdo sploh tvegala in plačala izdelavo diplomske naloge? Metka Kuhar pravi, da je razlog morda v tem, da nekateri nimajo dovolj kompetenc, tukaj so še frustracija, časovna stiska, pritisk. »Ta je bil zagotovo prisoten tudi lani jeseni, ko so morali diplomirati vsi s predbolonjskega sistema študija,« pravi in doda, da so bile takrat zelo pogoste kupljene diplome. A na Fakulteti za družbene vede niso odkrili nobenega takšnega primera. »Še nikoli nismo imeli primera študenta, ki bi nam oddal kupljeno diplomsko nalogo,« pove dr. Metka Kuhar. Ob koncu najinega potovanja po ponudbi naročil diplomskih nalog vam lahko zatrdiva, da je trg izjemno bogat s ponudniki. Ker se veliko ljudi zaveda težav odkrivanja nepristnih diplom, je ideja o zaključitvi študija po liniji najmanjšega napore še toliko bolj mamljiva. Zakonske sankcije so stroge, na odkrivanju kršiteljev pa se, vsaj zaenkrat, naredi pre malo. **X**

Lepo je biti študentski funkcionar

NEKAJ LUKENJ ŠTUDENTSKEGA ORGANIZIRANJA

Maruša Lubej, Martin Mittendorfer, Aljaž Božičko

Vsak študent ob vpisu postane tudi del Študentske organizacije Slovenije in študentske organizacije univerze, na katero se vpiše. S tem, ko pridno dela prek študentskega servisa, pridela tudi velik kup denarja, ki ga študentske organizacije porabljajo. Od tukaj dalje stvari postanejo kompleksnejše, za porabo študentskih milijonov sledi namreč izginejo, saj študentske organizacije delujejo avtonomno – neodvisno od države – pa tudi od študentov. Pogledali smo, zakaj ne vemo, kako natančno se porabljajo študentski milijoni, kaj so problemi in kje ovire, ki bi jih morali odpraviti že pred leti, ter kaj o tem pravijo nekateri na vodilnih položajih teh organizacij.

Študentska organizacija Univerze v Ljubljani (ŠOU LJ) je organizacija, ki se, kot pravi njen predsednik **Klemen Peran**, bori za pravice in interese študentov ter jim zagotavlja financiranje projektov, ki si jih sami morda ne bi mogli privoščiti. Vanjo je ob vpisu na fakulteto avtomatično včlanjen vsak študent Univerze v Ljubljani. ŠOU spada pod okrilje Študentske organizacije Slovenije (ŠOS), ki je večinsko financirana prav s strani študentov.

Razporejajo dobrih 10,7 milijona evrov

V blagajno ŠOS se je tako s strani koncesijskih dajatev, to je seštevek 3,8 % zneska, ki ga vsi slovenski delodajalci plačajo ob vsakršnem študentskem delu, mehanizmov Zakona za uravnoteženje javnih financ in dejavnosti na trgu steklo dobrih 10,7 milijona evrov.

Krovna študentska organizacija v Sloveniji je denar razdelila med Študentsko organizacijo Univerze v Ljubljani (ŠOU LJ), ki je prejela 3,7 milijona evrov, študentske klube, ki so prejeli 3,43 milijona evrov, Študentsko organizacijo Univerze v Mariboru (ŠOUM), ki je prejela 2,2 milijona evrov, Študentsko organizacijo Univerze na Primorskem (ŠOUP), ki je prejela slabih 700.000 evrov. Slabih 215 tisočakov je dobila Zveza Škis, več kot pol milijona evrov pa je ostalo na ŠOS.

Vsi ti podatki izhajajo iz proračunskega načrta matere ŠOS in njenih hčera, a to je tudi skoraj zadnja sled, ki za denarjem ostaja. ŠOS in njene članice namreč delujejo kot sila zaprta družina, saj – z izjemo matere ŠOS, ki ima objavljena finančna poročila do leta 2015, po katerih poraba denarja ni jasno vidna – objavljajo le finančne načrte, ki so nekakšen pavšalni razrez sredstev, nikakor pa transparenten prikaz porabe denarja vseh slovenskih študentov.

Edinstven položaj

Razporeditev denarja vsako leto potrди skupščina ŠOS, a doslej se še nikoli ni zgodilo, da finančni načrt, ki ga sestavljajo predsedniki organizacij, ne bi bil potrjen. Letos naj bi tako ŠOS po svojem finančnem načrtu ljubljanski študentski organizaciji namenila 3,7 milijona evrov, ta pa naj bi v svojem ločenem finančnem načrtu predvidela, da bo z istega naslova prejela 3,25 milijonov evrov – kljub ožjemu sodelovanju vodilnih akterjev obeh organizacij. ŠOU LJ je študentska organizacija, katere članica je tudi Fakulteta za družbene vede. Zaposluje okoli 300 rednih in približno 600 zunanjih sodelavcev. Kljub že večkratnim sencam, ki so padle na delovanje in poslovanje organizacije, prav tako kot na ŠOS, se oklepa tako imenovane avtonomnosti. Organizacija trdi, da zaradi v statut lani vpisanega statusa »sui generis«, po katerem je njen status unikaten, edinstven glede na druge organizacije, lahko izbira, ali bo pri neki stvari delovala kot oseba javnega prava, pri drugi pa kot oseba zasebnega prava. Kot take ŠOS in vse njene hčerinske organizacije nastopajo kljub dvema sodbama Vrhovnega sodišča in eni sodbi Upravne-

ga sodišča, ki so odločile, da so ŠOS in vse njene organizacijske oblike osebe javnega prava. Gre torej za organizacije, ki trdijo, da so nekaj, za kar vrhovna sodna oblast v državi ugotavlja, da niso.

Strukturo študentskih organizacij in njihovo avtonomnost primerja z avtonomnostjo državnih struktur, čeprav v slednje (paradoksalno) nima zaupanja, kljub temu, da je tudi sam bivši svetnik Socialnih demokratov (SD) v občini Maribor, ki je stranko zapustil šele na poziv študentov.

Na vprašanje, zakaj so »sui generis« in ne oseba javnega prava, je s Peranove strani nemalokrat sledil poudarek na avtonomnosti, ki naj bi si jo, kot pravi, akterji znotraj študentskih organizacij uspešno omejevali sami.

Strukturo študentskih organizacij in njihovo avtonomnost primerja z avtonomnostjo državnih struktur, čeprav v slednje (paradoksalno) nima zaupanja, kljub temu, da je tudi sam bivši svetnik Socialnih demokratov (SD) v občini Maribor, ki je stranko zapustil šele na poziv študentov. »Če bi bila ŠOU oseba javnega prava, bi lahko vlada takoj zaprla pipico, ko se mi z njimi v čem ne bi strinjali,« pravi Peran ob zavedanju načina delovanja politike. »Za Radio Študent, na primer, bi bil to velik problem, saj deluje v povsem drugem sistemu upravljanja, po katerem ne bi mogel delovati in ustvarjati, če bi postali oseba javnega prava,« je dejal Peran, predsednik ŠOU LJ, ki ga kot bivšega člana SD skrbi, da bi državna politika na mestu v študentskih organizacijah postavljala svoje člane. Spomnimo, prav iz vrst študentskih organizacij prihajajo tudi nekateri poslanci in drugi politični funkcionarji.

Mi ne delujemo v javnem interesu. Če bi mi delovali v javnem interesu, bi zagovarjali to, kar celotna država potrebuje, kar potrebujejo vsi v državi. Mi zagovarjamo študente.

Študentska organizacija, ki ne deluje v javnem interesu

»Mi ne delujemo v javnem interesu. Če bi delovali v javnem interesu, bi zagovarjali to, kar celotna država potrebuje, kar potrebujejo vsi v državi. Mi zagovarjamo študente,« pravi Peran v nepoznavanju pojma javnega interesa in nezavedanju dejstva, da so tudi študenti velik del javnosti, katerih interes je tudi delovanje študentskih organizacij, za katere namenja sredstva, da pa delovanje študentskih organizacij ne zadeva le študentov, temveč celotno družbo. Peran zatrjuje, da je ŠOU LJ oseba zasebnega prava prav zato, ker ni oseba javnega interesa, temveč študentskega interesa. Na tej tezi naj bi slonela tudi oznaka »sui generis«, torej pravna vloga, o kateri pa je razdeljena tudi pravna stroka. Ko smo Perana vprašali, ali še kakšna zunanja entiteta nadzira poslovanje in delovanje ŠOU LJ, je odgovoril: »Imamo tudi tožilstvo, znotraj organizacije. Tožilstvo ima pregled nad finančnim poslovanjem in lahko za vsako zadevo vložijo postopek, ta pa gre na razsodišče naše organizacije.« Dodal je še, da je vse skupaj pod nadzorom ŠOS in omenil, da – pred njegovim mandatom – nekatere zadeve s strani nadzorne komisije ŠOS vendarle niso bile najboljše pripravljene.

Študentske organizacije svoja pravila tako pišejo same, po njih se same poljubno ravnajo, same se (ne)nadzirajo in (ne)sankcionirajo. Nadzora nad njimi nima noben zunanji organ. Pred leti je sicer revizijo opravilo Računsko sodišče, a njihovih sklepov organizacijam načeloma ni treba upoštevati, saj vztrajajo, da so oseba zasebnega prava.

Ko si pravila igre prilagaja igralec

Žan Bokan, predsednik Odbora za visoko šolstvo in izobraževanje na ŠOS, študent prodekan in nekdanja desna roka ministra ŠOU LJ za socialo in zdravstvo, podpira progresivno vlogo študentov, a (očitno) le dokler se ti študenti ne zanimajo za finančno poslovanje ŠOU LJ. Govori o stigmi njemu ljube organizacije, ki se je v zadnjih nekaj letih še povečala, in sicer, kot to sam imenuje, zaradi »javnega pranja umazanega perila«, ki je prišlo na dan ob zgodbah o »leglu korupcije v študentskem organiziranju«. »Nekaj let sem že pri tem, videl sem dobre plati, videl sem manj dobre plati in tudi slabše,« pravi o delu ŠOU LJ, a dodaja, da mediji pri poročanju o korupciji študentskih organizacij poročajo prenapihljivo. Med drugim razlaga, da bi morala biti ŠOU LJ avtonomna ne le od države, temveč tudi od študentov. Torej trdnjava, ki poljubno razpolaga s tujim denarjem? ŠOU LJ se tako ni več sposobna oklicati za naslednico študentskih gibanj, saj je postala le del megakonstalacije, proti kateri so se študenti nekoč borili. Posluhuje se praks, ki so jim študenti (mnogi jim še danes) nasprotovali.

»Javno dostopne« in dvoumne (finančne) informacije javnega značaja

Pravni status organizacije je jabolko spora predvsem zaradi dostopa do informacij javnega značaja. V preteklosti je že prišlo do razkritja mnogih podatkov o podkupovanju, negospodarni porabi denarja; nakupi jaht, podkupovanje, donacije, podkupnine, vprašljive analize smotrnosti porabe denarja ... so afere, ki študentskim organizacijam niso tuje. V javnost pa so v večini prišle prek žvižgačev.

Peran se strinja, da bi informacije javnega značaja morale biti javno dostopne, kar po njegovih trditvah tudi so. Pravi, da so tako študenti kot mediji od začetka njegovega mandata imeli dostop do prav vseh informacij javnega značaja. Javen pa je le finančni načrt, vseh drugih podatkov o tem, kako in komu je bila pogača razdeljena, ne dajejo. Ko smo se ponje kot študenti, ki bi morali imeti do teh podatkov dostop že po Statutu ŠOU LJ, je bilo največ, kar smo prejeli, dolg PR-ovski odgovor s podatki, za katere niti nismo prosili. Stran od oči javnosti sklepajo tudi vse pogodbe. Po besedah Žana Bokana podjetja ne želijo, da so podatki o tem, po kakšnih cenah opravljajo storitve za ŠOU LJ, javni, saj se bojijo, da bi to škodilo njihovim poslovnim uspehom. To v praksi pomeni, da jim storitev ni treba opravljati po tržni ceni, odprta je tudi možnost za poslovanje s prijatelji in znanci ipd. Ker jih kot osebo zasebnega prava opredeljuje odločba ministrstva za finance, študentskim organizacijam ni treba poslovati po Zakonu o javnem naročanju.

Igralec s kazensko odgovornostjo in (notranji) mehanizmi preverjanja

O tem, kdo nosi kazensko odgovornost za delovanje organizacije, predsednik ŠOU LJ zatrjuje, da prav vsa leži na ramenih direktorja Andreja Klasinca, saj naj nobena pogodba ne bi ušla njegovemu pregledu in podpisu. Pri preverjanju tega sodeluje vrsta drugih akterjev, vsi pa so del ene izmed študentskih organizacijskih enot.

Ob pogledu v Statut ŠOU LJ lahko ugotovimo, da ima direktor Klasinc res ogromne pristojnosti. Poleg tega, da vodi poslovanje in organizacijo zastopa pravno, direktor zagotavlja tudi javnost poslovanja. Predsedniku predlaga letni program dela ŠOU LJ in delitev presežkov prihodkov nad odhodki. Študentski zbor (ŠZ), ki je najvišje predstavniško telo študentov, pa se lahko s poročilom o finančnem poslovanju ŠOU LJ seznanijo zgolj na predlog direktorja in predsednika. Če ima direktor mnogo in še več pristojnosti, lahko, kot se to spodobi za vsako demokratično organizacijo, sklepamo, da ga nekdo nadzira.

In res, Statut opredeljuje tudi delo nadzornika oz. »revizorja«, ki »skrbi za nadzor nad namensko porabo sredstev, s katerimi razpolaga ŠOU«,

a kaj, ko svojega nadzornika imenuje kar predsednik sam ... Klasinc ga je tudi zares imenoval, a šele po treh letih svojega dela. Kljub temu pa Jure Novak, član študentske Iskre in bivši študentski poslanec, pravi, da revizorska hiša »krši statut, ker ne nadzira namembnosti porabe sredstev«.

Če pa direktor deluje v nasprotju z interesi študentov ali krši statut – kar je storil že s tem, ko si tri leta ni imenoval revizorja – ga lahko študenti odstavijo, a mora za razrešitev glasovati najmanj dve tretjini vseh poslancev ŠZ, torej nekakšnega študentskega parlamenta. Ker pa ima »Vlada študentske enotnosti« (skupine Modro za študente, Povezani in Zagon) v študentskem zboru večino – opozicijo sestavljajo štirje Iskriški poslanci – koaliciji pa odstavitev ni v interesu, se ne spremeni nič. Prav nasprotno: koalicija je direktorju februarja leta 2016 dala še več pooblastil, s katerimi ta po novem odloča o vseh pogodbah, vezanih na strokovne službe, o upravljanju z nepremičninami, odloča tudi o računovodskih in pravnih storitvah ipd., še študentski zbor ima pri tem besedo le na predlog direktorja. Take množice pooblastil, kot jih poseduje sedaj, direktor ni imel še nikoli.

Da tudi v slovenskem študentskem organiziranju lahko spremljamo razmere, o kakršnih sicer navadno poročajo iz Turčije in drugod, pa pričča tudi dejstvo, da se je iz Statuta ŠOU LJ črtala poved, po kateri bi pri dostopu do informacij (npr. ob novinarskih vprašanjih) uporabljali Zakon o dostopu do informacij javnega značaja.

ŠOU LJ se ni sposobna oklicati za naslednico študentskih gibanj, saj je postala le del megakonstalacije, proti kateri so se študenti nekoč borili. Posluhuje se praks, ki so jim študenti nasprotovali - mnogi jim še danes.

Zakaj potrebujemo Zakon o skupnosti študentov?

Kot odziv na vse manj transparentno delovanje in mnoge afere so pri študentski Iskri pripravili nov Zakon o skupnosti študentov (ZSKUŠ), ki ga je v parlamentarno proceduro vložila Združena levica. Zakon je predvideval, da so ŠOS in podrejene organizacije pravne osebe javnega prava, kar bi omogočilo pridobivanje vseh informacij javnega značaja. A na prvi obravnavi je zakon v obliki, kot ga je pripravila Iskra, padel, saj ni bil v javni razpravi in ni bil usklajen s ŠOS – slednje je približno tako, kot bi z Ivanom Zidarjem želeli uskladiti protikorupcijsko zakonodajo. Kasneje je bila ustanovljena delovna skupina, ki je Iskrin predlog uskladila s ŠOS, Ministrstvom za izobraževanje in drugimi akterji. Usklajeni zakon je sedaj v postopku obravnave, javna pravna subjektiviteta ŠOS pa ni več njegov predmet, torej ŠOU LJ ostaja pravna oseba »sui generis«.

Spodleteli so tudi pozivi k nadzoru nad financiranjem volilnih kampanj, pri katerem zaenkrat študentske skupine niso nikakor omejene. Kot je za Radio Študent dejal nekdanji predsednik ŠOS **Klemen Balanč**, znašajo med 5 in 10 tisoč evrov na skupino. So se pa v usklajeni verziji ZSKUŠ-a ohranile določbe, ki bodo ŠOS in njene organizacijske oblike podvrgle določilom Zakona o javnem naročanju (ZJN) in smiselni uporabi določb Zakona o integriteti in preprečevanju korupcije, poleg tega pa tudi nadzoru Računskega sodišča, kar naj bi preprečilo zlorabo avtonomije za sumljive posle študentskih funkcionarjev. Z letošnjim študijskim letom naj bi ŠOU LJ začela z institucionalnimi spremembami in reorganizacijo.

Pri njej bi bilo smiselno upoštevati, da je že skrajni čas, da študenti in širša javnost spoznajo mehanizme, po katerih se denar razporeja, namen porabe vrtoglavih zneskov in poteze teh, ki se počutijo napadeni ob vsakršnem pozivu k transparentnemu delovanju ... Ni tudi to eden od razlogov, zaradi katerih bi prav tebe to moralo zanimati? **X**

TEŽAVE S PIGMENTOM (ZBEŽI!, 2017)

Anže Lebinger

Kdor je videl Kramerjevo *Sojenje v Nürnbergu* (1961), pozna Spencerja Tracyja. V svojem času je sodil med najboljše igralce, še bolj spoštljiv igralski opus pa bi verjetno zapustil, če ne bi imel težav z alkoholom. Toda kakšna je povezava med zvezdnikom starega Hollywooda in sodobnim horrorjem, sicer režiserskim prvcem Jordana Peeleja, avtorja komične akcije *Keanu* (2016)? Verjetno majhna, če ne bi preminuli z režiserjem Stanleyjem Kramerjem sodeloval tudi pri znamenitem celovečercu *Ugani, kdo pride na večerjo*?

Z oskarjem nagrajeni scenarij je star okroglih 40 let, a ko govorimo o problemu pigmentiranosti, še kako aktualen. Zakaj takšno leporečje? Tako namreč težave, s katerimi se bosta morala iz dneva v dan spopadati njegova hči in njen temnopolti zaročenec, v svojem govoru povzame Tracy. Človek bi si mislil, da potem, ko je antropologinja Nina Jablonski rasno vprašanje zreducirala na prilagoditveni mehanizem, podobna situacija ne bo vredna ponovne interpretacije. A to bi bilo naivno. Jasno je, da človek veliko misli, a bistveno manj razmišlja. Težave s količino melanina predvidi tudi Chris (Daniel Kaluuya), ko svojo punco Rose (Allison Williams) vpraša, ali je svojim staršem omenila barvo njegove polti. Ta ga pomiri, rekoč – vse je okej – in res se izkaže, da so njeni starši eni tistih, ki bi še tretjič volili Obama. Kot se za horror spodobi – vse je videti v najlepšem redu, a ravno to je razlog za preplah.

Prepredenost z referencami nakaže že uvod, ki močno spominja na recimo Carpenterjevo *Noč čarovnic* (1978), ali pač kateri drug slasher. Namigov na filmske predhodnike je ničkoliko, nenazadnje je eden bolj očitnih že v naslovu. Nič posebnega, v kolikor ne bi bili posrečeno vtakani v družbenokritičen scenarij, ki z eno roko skrbi za srhljivo skrivnostnost, z drugo za komične razbremenitve, z desno brco pa razgalja novodobni rasizem. Saj veste, tisti pritajeni – volil bi Obama, trikrat, vseeno pa je bolje, če *obama* ne pogleduje za mojo hčerko.

**Družbenokritičen scenarij,
ki z eno roko skrbi za
srhljivo skrivnostnost,
z drugo za komične
razbremenitve, z desno
brco pa razgalja novodobni
rasizem.**

Socialni komentar je osvežilen, saj se v enem trenutku skriva kot bombaž v naslanjaču, v drugem pa je razgaljen kot mišičasta telesa vzhajajočih zvezd ameriškega nogometa. Ob tem ne gre za enostransko bičanje predsodkarskih belcev, temveč za karikirano slikanje zgodovinsko vzpostavljenega družbenega konteksta, ki se mu z namenom kritike pristavlja ogledalo. Kritikom ni bilo jasno, kako je komiku uspelo posneti tako dober horror. Ta ni le razlito vedro krvi in seštevek krikov, temveč priložnost, da gledalca presenetiš z vsebino, ob kateri krikne malokrat, ječi pa še dolgo po ogledu.

Peelejev prvenec *Zbeži!*, posnet v vsega 28 dneh, bo zelo hitro obveljal kot moderna klasika. S številnimi zasuki film s svojo galejo nežno zdrsi mimo čeri bizarne osrednje niti in z domiselno posnetimi (zaključnimi) prizori razgali celovitost svojega sporočila. Krvi je ob sklepnem brodolomu nekaj več, a bolj kot kostem in mesu ni prizaneseno kolektivni vesti in neuslišlanemu razumu. **X**

VSE ZASTONJ! VSE ZASTONJ!

Eva Lipovšek

Borili s(m)o se do konca, in sicer v duhu, da bi podrli vladajoč sistem. Vzklikali, saj je vseeno, ali po italijansko ali po naše. Vsi smo razumeli, da gredo na »štrajk«. Njihovo geslo je bilo: »Obišči naše trgovine in ne plačaj ničesar!« Tako so tudi storili, da bi pokazali gospodarjem, da imajo tudi »mali« ljudje pravico, da si vzamejo, karkoli pač želijo. Šli so s pokončno glavo v nakupovalni center, si vzeli vse tisto, kar so skozi leta že mnogokrat preplačali. Prišli so, da bi jih ustavili – varuhi miru in narodne blaginje, a so jih nadvladali. Policisti so se skrili, razbežali, jim ubežali ali zbežali. Nekaj od tega pač.

Luigi in Giovanni se ne strinjata z dejanjem ljudi iz naselja. Pričakujeta, da njuni ženski nista sodelovali v tem, za njiju spornem, ponižujočem dejanju. Zdi se jima ne vredno, da bi gospodarjem pokazali, kako slabo jim gre. Sta moška, od katerih se pričakuje, da bosta s trdim delom poskrbela za svojo družino, čeprav se zavedata, da tega nista sposobna. Država jima odvzema možnost, da bi na pošten način prišla do kruha. Borita se, vsakodnevno. Najprej obsojata vse kradljivce, nato pa sama postaneta prav taka kot vse naselje, drugega jima ne preostane. V sosesko nato pride poročnik, z namenom, da razišče, kdo je kradel. Izkaže se, da je le neuravnotešen obešalnik za ukaze gospodarjev. Kdo ve, koliko je v državi takih, ki se še upirajo kapitalizmu in velikim kradljivim živinam, ki jih je ta vzgojil.

**Borili se bomo, čeprav na
kolenih. Lahko pademo pod
vašimi streli, a naša beseda se
sliši in ne bo utišana.**

Komedija v izvedbi četrtega letnika Umetniške gimnazije dramsko-gledališke smeri je gledalce v smehu pripeljala do močnega zaključka; sami smo odgovorni, da klečeplazimo. Ker »Slovenjceljni« smo bili taki skozi celo zgodovino in verjetno bomo taki tudi v prihodnje. Nimamo za kruh, ne moremo plačati položnic, pa se pred sosedi pretvarjamo, da je vse lepo in prav. Skrivamo se za grmičevjem pred našo hišo in se važimo, ko pred našo garažo stoji nov avto, ker je to edino, kar šteje. Pretvarjanje je naš nacionalni šport.

Ni jim prav živeti ne pod taktirko liberalizma ne pod konservativci. Ne bi živeli ne v kaosu ne v »ničju«, niti v kapitalizmu niti v socializmu. Nič jim ni prav. Vsak od njih ima svoja prepričanja. Kdor pravi, da ga nima, laže. Radi bi le živeli preprosto življenje, plačali položnici za elektriko in plin ter ponudili prihodnost svojim otrokom. To si želi vsakdo izmed nas. Je preveč, kar si želimo?

Kršili so. Pravila. Družbena pravila, vrednote in tudi gledališke konvencije igre. Scenografija, govor, maska, luči in zvok so bili postavljeni po načelu »smo v gledališču, zato si lahko privoščimo drugačnost v tem preveč navadnem svetu«. Psovali so, se izražali prostaško, razbijali, kričali, besno zapikovali nož v zeljnate glave. Jezni so bili, ker nam sistem vsakodnevno narekuje, kako naj se vedemo, kaj naj delamo in česa ne smemo, kdaj nas bodo zaprli in kdaj izpustili na prostost. Določajo nam cene, po katerih kupujemo, popuste, pike, nalepke in – pač vse, kar spada zraven. Odločajo se namesto nas. Kje je meja?

Borili se bomo, čeprav na kolenih. Lahko nad nas pošljete policijo, a mi se ne damo. Lahko pademo pod vašimi streli, a naša beseda se sliši in ne bo utišana. Je nad vami, živi in to edinole šteje. **X**

KRUHA, IGER ... IN FUZBALA!

Blaž Pernat

Merjenje moči nogometnih klubov Maribora in Olimpije je večni derbi, merjenje moči Viol in Green Dragonsov pa večno nasilje.

Sem avtohtoni Mariborčan, in ko sem bil nekoliko mlajši, mi je oče na dan večnega derbija v Ljudskem vrtu govoril: »Danes se pa ne zadržuj v centru ... tekma bo.« Žal ta izjava ni tako zelo pretirana, kot bi si želel. O tem sem se lahko ponovno prepričal, ko se je slovenska navijaška smetana prebudila iz zimskega spanca. Takrat je zopet napočil čas za malo državljansko vojno – večni derbi.

Kaj pa, če se Slovenci med sabo ne bi poniževali, ker smo eni vijolični, drugi zeleni in tretji katere druge barve?

Tistega sobotnega popoldneva so center Maribora napolnili policijski avtomobili, nad mestom je krožil policijski helikopter in pogosto me je prestrašil glasno pokanje pirotehnike. Priprave so se več kot očitno že začele. Na Trgu generala Maistra (prav Rudolf Maister je štajerske Slovence združil s kranjskimi ... ni to ironično?), kjer stoji tudi mariborska Prva gimnazija, me je pričakalo morje smeti, med katerimi so prevladovale predvsem pločevinke piva in steklenice drugih alkoholnih pijač. Očitno gre »Ubi Žabara!« bolj tekoče z jezika, če se prej opogumiš z nekaj požirk, ki se nato poznajo pri uničevanju stolov na tribunah in prekinjanju tekme zaradi pirotehnike

V Ljudskem vrtu sem si ogledal že kar nekaj nogometnih tekem. Priznam, nogomet me pretirano ne zanima, zato raje kot dogajanje na zelenici spremljam vzdušje na tribuni. Z zanimanjem sem opazoval vedenje Viol in presenečen ugotovil, da imamo nekaj skupnega – oboji ne spremljamo tekme. Najglasnejši predstavniki Viol so se s hrbtom proti igrišču naslanjali na varnostno ograjo in dirigirali: »Ubi Žabara!« Ni treba posebej poudarjati, da je z nasprotne tribune prihajala enaka melodija s podobnim besedilom, in sicer »Ubi Štajerca!«, »Štajerske p**ke!« in podobno.

Sovražni vzkliki so prihajali tudi iz moje bližine, s tribune, kjer smo sedeli navijači Maribora, ne pa tudi Virole. Žalitve iz ust prenekaterih mariborskih navijačev niso letele samo na ljubljanske ali katere druge gostujoče igralce, ampak tudi na vijoličaste. Zanima me, kako bi se ti glasni pametnjakoviči znašli na igrišču, obkoljeni z razjarjenimi navijači, ki bi jih obmetavali z žaljivkami in pirotehniko. Pa vendar je treba omeniti, da razdor med pripadniki istega naroda – zaradi nogometa – ni samo slovenska posebnost. Sploh se ni treba ozreti daleč, zadošča že pogled k južnim sosedom, da ugotovimo, zakaj zvestemu navijaču splitskega Hajduka ni priporočljivo omeniti zagrebskega Dinama. Tudi tukaj gre za nogometno rivalstvo med največjim in drugim največjim mestom v državi.

Ampak pometimo najprej pred svojim pragom. Zdi se, da so tisti Ljubljanci in Mariborčani, ki se še posebej ne marajo, v nogometu našli uteho in hkrati priložnost, da svoje sovraštvo kar najučinkoviteje izlijejo iz sebe. To je priložnost, ko lahko iz varnega zavetja tribune 90 minut na vse možne načine žalijo igralce, navijače in posredno tudi vse prebivalce drugega mesta. Ker je skupina somišljenikov velika, si upajo več in gredo dlje; neredko do fizičnega obračunavanja. Kaj pa, če se Slovenci med sabo ne bi poniževali, ker smo eni vijolični, drugi zeleni in tretji katere druge barve? Konec koncev so to samo barve dresov. Potem se pa čudimo lastni ksenofobiji ...**X**

Maruša Lubej

SUŽNJI KVAZIPOTREB, UJETI V ZAČARANEM KROGU

Pri ekonomiji so me učili, da so osnova človekovega in družbenega delovanja potrebe, ki se vedno znova ponavljajo in jih je vedno znova treba zadovoljiti. Zato obstaja trg, ki se s ponudbo prilagaja povpraševanju, kupci pa z nakupom enega ali drugega blaga »glasujejo« za eno ali drugo blago, firme, podjetja, vrednote, plače delavcev, kapital in dobiček lastnika – torej za obstoj oziroma preživetje velikega segmenta ljudi.

Obstoj? Preživetje? Računalnik, na katerega ravnokar tipkam, je Applov MacBook. »Leta 2013 so bili delavci v podjetju Foxconn, ki te računalnike izdeluje, plačani le 1,24 dolarja na uro, medtem ko je bil Applov četrtletni prihodek 37,5 milijard dolarjev, četrtletni čisti dobiček pa 7,5 milijarde dolarjev.« Primer je bil precej odmeven, a je kmalu potihnil, mi pa še vedno veselo kupujemo iPhone, iPade, MacBooke ... Lahko bi vzeli tudi Acer ali pa Microsoft, pogoji dela tam niso nič boljši. Ampak vse to sploh potrebujemo, kdo ustvarja vse te potrebe v naši družbi? Imamo eksistencialne potrebe po npr. hrani in pijači, ne pa po računalnikih. Zamislimo si za trenutek svet, v katerem nihče nima računalnika. Paf. Potreba po njem se je ravnokar razblinila in naenkrat ni več megalomanskih dobičkov Applu in izkoriščane garniture delavcev. A ni tudi računalnika ...

Drug soroden primer je ideologija, praznoverje, ki vodi industrijo mode, kozmetike, fitnesa, proteinov, »zdrave prehrane«, glasbe, filma, pa tudi prehrabnih verig – ki ustvarja mnoge žrtve boleznih prenehanja ali podhranjenosti, včasih tudi obojega, združenega npr. v bulimiji. Na njihov račun živi množica modernih sužnjev in peščica bogatih kapitalistov. To pa je zopet odslikava še enega primera generiranega sistema tržnih sil. Tretji primer je moje šolanje. Ko bom zaključila izobraževanje, ki zopet deluje po zakonih trga, bom končala na delovnem mestu, kjer bom za nekoga pridna delavka, porabljena za zadovoljevanje potreb, ustvarjenih s strani prav tega sistema, ki nas je zasužnjil. Trg potrebuje naravoslovce, da bodo lahko dobro sužnjili zgornjemu centilu najbogatij in se čim manj spraševali o družbeni sferi, o tem, zakaj to, kar počnejo, pravzaprav sploh počnejo, zakaj imajo takšne potrebe in vrednote. Družboslovci ... teh trg ne potrebuje, razen v obliki promocije in oglaševanja oz. podpore že obstoječega sistema. Preostali smo grožnja, anomalije, ki smo v tej kulturi »nepotrebni, neuki, neumni, manjvredni«, družboslovje pa v tem (zahodnem) svetu predstavlja »kvaziznanost«. Družboslovni vidiki so kljub temu pomembni. Že tako smo kot opice, o svojih vrednotah se le redko preizprašujemo, sužnjelastništvo smo preimenovali v delavstvo, propagando v promocijo ...

Verjamem, da bolj kot kdaj prej, danes živimo v času, v katerem družboslovja – v pravem pomenu besede – resnično primanjkuje.

Še verjameš, da je potreba po napredku, po vitkem telesu, zdravem življenju in gori znanja tvoja lastna? Če bi le dojeli, da je večina potreb in naših vrednot zgolj produkt fikcije, vere, ustvarjene s strani tržne kulture in bi znanje uporabili za soočenje z družbenimi anomalijami? Kaj če bi se borili za večjo enakost, za svoje življenje, za odstranitev teh okov, si pogledali v oči, izven zastora, zapora, plantaže štirih sten in računalnika in še enkrat premislili, zakaj oziroma za koga živimo? Morda bi delovali v realno družbeno dobro, ne le za dobro elite. Verjamem, da bolj kot kdaj prej, danes živimo v času, v katerem družboslovja – v pravem pomenu besede – resnično primanjkuje.**X**

LET IZ CHICAGA V LOUISVILLE

Anže Lebinger

Ko je v medije priletela novica o potniku, ki so ga uslužbenci družbe United Airlines nasilno odstranili z letala, je bila javnost ogorčena in začudena. Kako je bil let sploh lahko prezaseden? Ni se namreč pripetilo izjemoma – to je povsem vsakdanja praksa. Denar ima domišljijo. Ponudniki letalskih letov se niso zadovoljili z običajnimi dobički, ker so preračunali, da bi bilo smotrno lete namerno prenapolniti. Zakaj? Jasno je. Noben sedež ne sme ostati prazen, četudi je vsake toliko potrebno koga podkupiti. Ali odvleči. Človeški strošek je v primerjavi z izgubljenim donosom neznaten. Denar je predrzen.

Priznajmo si. Na prvi pogled ni s takšnim sistemom prav nič narobe. Kvečjemu obratno; zdi se nam logičen proizvod kapitalistične paradigme. Potnikom so menda ponudili do 1000 dolarjev, da bi ujeli kasnejši let. Kaj je s tem človekom iz Kentuckyja narobe, so si verjetno mislili. Niso vedeli, da je njihova ponudba trčila ob moralno mejo trga. Niso slutili, da sploh obstaja. Šefu družbe Oscarju Munozu je vseeno kapnilo, da bi se moral opravičiti – ne, ker bi mu bilo zares žal, ampak ker je želel omejiti izgubo. Ostali pa smo pomislili, da torej še obstajajo stvari, ki niso naprodaj. Ena teh je očitno zdravnikova vest, saj je bil prisilno pospremljeni 69-letni zdravnik.

**Trg se vtisne v človeka,
poblagovljenje spodriva
plemenite vrednote.**

Vprašanje, ki je na mestu, je dokaj očitno. Česa se ne da kupiti z denarjem? Če bi vprašali političnega filozofa Michaela J. Sandla, bi vam v svoji knjigi s prav takšnim naslovom znal povedati o hitrih prometnih pasovih, plačevanju otrokom za dobre ocene in kupovanju časti. Vse naštetu je vredno razmisleka, a ustavimo se pri šoli. Zbegan sem ob misli, da ponekod v tujini otrokom plačujejo za učni uspeh. Kakšen ekonomist bi se kajpak pridušal, kako bi bilo to vredno poskusiti tudi pri nas, saj smo glede na raziskavo TIMSS 2015 prvi med šolofobneži. A namen podkupovanja seveda ni v ideji splošne blaginje, h kateri doprinese obča razgledanost. Te je pri nas ironično celo preveč, saj statistika pokaže, da imamo vse več brezposelnih doktoric in doktorjev znanosti. Ti stavkajo ali bežijo. Za visoko izobražene je še druga pot – študenti jo še predobro poznamo. Fleksibilizacija, kot ji rečejo, izkoriščanje, kot ji pravimo mi. Mladim tako kljub kvalifikacijam ob mizernih plačilih praviloma vedno primanjkuje denarja. Delali bi lahko v nedogled, a poleg denarja nam primanjkuje še nečesa drugega.

Prav ste uganili, kampanjci. Časa. Očitno je tudi v grozljivki, ki se je zgodila na letu iz Chicaga v Louisville, vsaj eni osebi primanjkovalo časa. Ironija je hotela, da je osmi potnik slepemu potniku postal trio varnostnikov. Denar to zna. Ni potrebno razlagati, kako so čez čas v medije zašle informacije o (spolnih) praksah ne tako predanega zdravnika. Aplavz varnostnikom, opravičilo šefa, diskreditacija anomalije in vse je zopet okej. Toda ni. Denar je morda res vladar sveta, čas pa je vladar ljudi. In časa je še vedno premalo. Ljudje ekonomije pa bi ga vztrajno kupovali. Zanje je vse naprodaj.

A, ko želijo kupiti stvari, ki nosijo oznako 'Nisem naprodaj', jih razvrednotijo. Trg se vtisne v človeka, poblagovljenje spodriva plemenite vrednote. Saj se spominjate nesrečnosti Jima Carreyja v pronicljivi satiri *Trumanov šov* (1998)? Obstaja razlika med najetim in pristnim. Zdravnik, prezaposlen s honorarjem, ne vidi pacienta. Hoferjev prodajalec pozabi na nasmeh, ker ga priganja norma. Študent dela za manj, ker se mu to splača. Znanje postane tržno blago, a ob tem izgubi radovednost in globino. In vendar je odločitev, kaj ne bo naprodaj, povsem vaša. **X**

ZNANOST + UMETNOST = ...

Uršula Vratuša Globočnik

Moskva, zapiski z bloga: Vedno in povsod ljudje. V tem velikem mestu nisi nikoli nikjer sam. Tudi sredi noči, na prvi jutranji vožnji metroja, v najzakotnejšem kafiču mesta ... se bo vedno našel nekdo, ki se bo domislil hkrati početi isto kot ti. Jutranji metro je kot mečkanje v gneči, ki čaka na najljubšo rock skupino. Zaticanje z vrečkami in torbicami, vrata vagona stiskajo ljudi, ki jim ne uspe zlesti v nabito notranjost. Reke v restavracijah, na ulicah, v trgovinah. Vonjave, komolci, pohojeni čevlji.

Dež ne prežene uličnih glasbenikov in beračev. Za drobiž stojijo na železniških postajah, znotraj vagonov prodajajo nalepke, kulije, dokumente in najlonke, igrajo harmoniko. Zjutraj tečem mimo njih, nazaj grede postopam, se malo ustavim ... Pa saj imamo veliko skupnega. Tudi mi, igralci, dan za dnem odpiramo notranjost, da bi očarali občinstvo za košček kruha. Samo da smo mi čisti, kot iz škatlice, polni šminke ... ustvarjalci iluzije. In kar malo boli, ko se tako, na ulici, z nami pomeri realnost ... brez šolanih glasov in svetlečih kostumov ... z razglašeno kitaro, zamrzlimi prsti in škatlo za kovance ... ko je vse, kar človek ima, nekaj pesmi iz otroštva in molitev, da zbere dovolj za večerjo. In vsa ljuba svoboda, ki so nam jo razrezali na skope koščke.

Vse se je začelo na sončen marčevski dan, ko sem se previdno sprehajala po fakultetah. Informativci. Pravico, da pišem semle noter, mi verjetno daje leto na FDV, vest, anketa in poročilo za takratne profesorje. Če me ne bi nekje od znotraj ključali prav znanost in umetnost, bi bila pravica morda večja. Tako pa od lanske jeseni v Moskvi študiram dramsko igro. Ko si razbijam glavo z enačbo iz naslova, se mi vse bolj zdi, da sta si seštevancu blizu kot dva obraza istega človeka, da je matematika samo z druge strani gledana glasba, ples samo na nežnejši način izražena kemija ... In tako dalje. Pa se ljudje res ločimo na umetnike in znanstvenike? Včasih bi jih kar popredalčkala, narisala jasne sheme in se polastila reda na pomešani Zemlji. Delila bi na srčne in razumne. Prvi se čudijo, zakaj

**Srčni se čudijo, zakaj vedno znova
zamujejo, se zaljubljujejo in pljujejo po
času kot na divji reki, razumnikom pa
ni večje strasti kot najti vsemu svoj
algoritem, posledici vzrok in težavi
pravi sklep za vnaprej.**

vedno znova zamujajo, se zaljubljujejo in pljujejo po času kot na divji reki, ki jih zanaša sem ter tja. Razumnikom pa ni večje strasti kot najti vsemu svoj algoritem, posledici vzrok in težavi pravi sklep za naprej. Med sabo si prvi in drugi kar naprej stopajo na prste. Težko se je spremeniti. Kot da nekje nekdo razporeja ... in deli usode ljudem. Strelja Amorjeve puščice, da se reveži brezglavo zaljubljujejo v svoje poklice in sanje. Da pustijo vse in letijo v Ameriko, se za šest let zabubijo v medicinske knjige, lomijo kosti v baletnih copatih ... V vsem tem je nekaj veličastnega. Ni zares žalostno izgubiti nekaj prostega časa, drugih priložnosti, za katere tako ali tako ne veš, če bi se nekoč ponudile ... Žalostno je ne goret. Ne biti zadet s puščico usode ali izvleči jo iz prsi, češ, ta ni prava.

Pr eden odhitim v vrvež uličnih glasbenikov, vam zaupam frazo, ki jo Rusi obožujejo: v osnovi sta vedno trud in delo! Dobljeno brez napreznja je tudi brez vrednosti. Gore nisi osvojil, če te je na njej odložil helikopter. Tu se reši moja enačba. Obe veličini zahtevata človekov trud. Ni znanosti brez presežnosti – brez vprašanja, od kod vse to, zakaj in kam. In umetnosti ni brez vprašanja morale in pravice, brez nečesa božansko lepega, kar ti s svojo milino raztrga srce. Le s tem zmoreta tako umetnost kot znanost spreminjati svet na bolje, ga delati bogatejšega in bolj človeškega. Odstirati nove plasti v razumevanju življenja in sebe. **X**